SMRT FASIZMU — SLOBODA NARO

KNJIŽEVNE NOVINE

ORGAN SAVEZA KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

GODINA II
BROJ 45

Adresa uredništva i administracije:
Francuska 7 — Telefon: 28-098

BEOGRAD, UTORAK, 8 NOVEMBAR 1949

LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO UTORKOM

PRIMERAK 3 DINARA

Uz trideset i drugu godišnjicu Velike oktobarske socijalističke revolucije

STOPAMA OKTOBRA

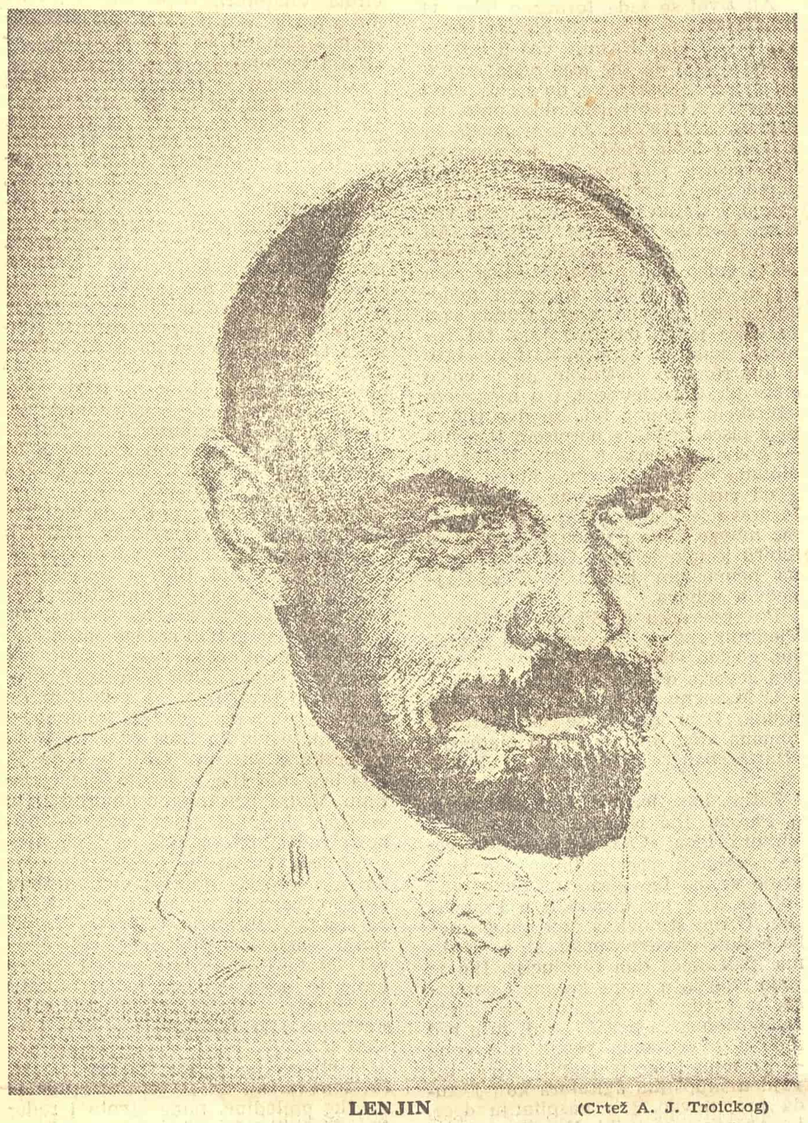

LENJIN (Crtež A. J. Troickog)

Oktobarska sloboda, prolomljena grmljavinom topova sa »Aurore«, začela je novu eru čovječanstva — eru socijalizma. Prvi put je nauka Marksa, Engelsa, Lenjina našla svoju punu primjenu, prvi put su ostvareni vjekovni ideali najboljih ljudi svijeta. Prvi put je odahnuo u slobodi beskrajno dugo ugnjetavani čovjek — hljeb gladnima ,zemlja bezemljašima, mir narodima, vlast u ruke samoga naroda! Front imperijalizma je probijen, na djelu se pokazala slabost jednog umirućeg sistema. Šestina zemljine kugle istrgnuta je iz kapitalističkih okova, pokazujući crvene signale i drugima, ukazujući trasu i drugima, ulijevajući vjeru i onima kojima je potrebna za juriše koji dolaze. Prije trideset i dvije godine ,u deset sati hladnog poznojesenjeg dana, odbijen je prvi nalet oklopnih kola Kerenskog na partisku štampariju u kojoj se dovršavao »Radnički put« s pozivom na ustanak: oboriti Privremenu menjševičko-eserovsku vladu! Petrogradski proletarijat i vojnici zauzeli su banku, željezničke stanice, poštu, telegraf, ministarstva, uhapsili Privremenu vladu. Vojno-revolucionarni komitet, na čelu s Lenjinom, uputio je građanima Rusije proglas u kome objelodanjuje svima da je obezbijeđena »stvar za koju se borio narod: neodložno predlaganje demokratskog mira, ukidanje spahiske svojine na zemlju, radnička kontrola nad proizvodnjom, stvaranje sovjetske vlade«. Uslijedili su odmah i čuveni dekreti o miru i zemlji, u kojima je naglašen prvi smisao revolucije. Lenjinov genije, uz pomoć partije i najbližih saradnika, sproveo je revolucionarni kurs do kraja, do poslednje konzekvence — uprkos oportunističkim kolebljivcima i prikrivenim neprijateljima koji su se Revoluciji plели oko nogu, koji su, i pored njenog očevidno pobjedonosnog hoda, htjeli da je odvuku u naručje obezvlašćene klase ,da je izrode i dovedu na tanak led poraza.

Revolucija je pobijedila, proletarijat i seljaštvo Rusije donijeli su na plećima zoru čovječanstva. Time je opšta kriza kapitalizma silno zaoštrena i produbljena; otvorila se svijetla perspektiva mogućnosti pune pobjede snaga napretka nad snagama regresa i mraka, pokazalo se da ove poslednje neminovno umiru i odlaze, da se »ukidaju«. Već odmah bio je jasan smisao i suština Oktobarske revolucije, njen internacionalni značaj i karakter. Već odmah ona nije bila samo uskonacionalna stvar ruskog proletarijata, neka »ruska specijalnost« — na što su je pojedini »teoretičari« htjeli svesti. Pobjeda Oktobarske revolucije značila je »radikalan preokret u istoriji čovječanstva, radikalan preokret u istoriskoj sudbini svjetskog kapitalizma, radikalan preokret u oslobodilačkom pokretu svjetskog proletarijata, radikalan preokret u metodama borbe i oblicima organizacije, u životu i tradicijama, u kulturi i ideologiji eksploatisanih masa cijelog svijeta«. Ona je uvela — Đilas je to jednom rekao — čovječanstvo iz predistorije u njegovu sopstvenu istoriju; sa njom i poslije nje slama se neopozivo i definitivno divljački sistem u kojem je eksploatacija čovjeka od strane čovjeka sveti prirodni zakon. I tako, njeno iskustvo veoma je dragocjeno za oslobodilačke pokrete u svijetu ,za avangarde tih pokreta, ono je teoretsko blago, neiscrpno teoretsko vrelo kojim se nadahnjuje i osvježava napredna ljudska misao, obogaćuje dalja revolucionarna praksa, naoružava radnička klasa. Svojim iskustvom, svojim usponima i zaletima svojim patnjama i svojom krvlju ona je mnogo rekla, mnogo poučila i uči.

Naša partija i naši narodi obilno su se koristili tekovinama Velikog Oktobra. Usvajajući njegovo idejno blago i bazirajući na njegovom ogromnom iskustvu, naša partija i drug Tito uveli su kroz krvavu višegodišnju Revoluciju socijalizam i u našu kuću — **stvaralački** primjenjujući slovo i duh Oktobra na naše uslove, modifikujući vidove borbe našim okolnostima, mogućnostima ,stepenu razvitka; polazeći različitim putevima i s različitim tempom ka istom krajnjem cilju. Oktobarska revolucija — uz sve ostalo — svojim neumoljivim faktom jasno je govorila i govori svima: sloboda od eksploatacije, ona prava, ona puna sloboda stvar je samog naroda. Narod može izvojevati sebi slobodu, može svrgnuti sile koje ga jašu, može stresti imperijalističke okove i nevolje — jer su istoriski uslovi tu, jer se radi o slomu sistema koji se nalazi u stadiju umiranja, koji nepovratno odlazi, koji tone. Ona je uz objektivne ukazala i na subjektivne faktore socijalističke revolucije, koji su ne manje važni i ne manje presudni za njenu pobjedu. U stvarnosti hitlerovske okupacije, naprimjer, to je značilo da ne treba pognuti šiju i čekati na rješenja velikih sila i na ishode glavnih frontova i glavnih bitaka, značilo je aktivan odnos prema novoj navali imperijalizma u njegovom najcrnjem obliku; značilo je doprinijeti odlučujućem frontu vrlo mnogo, ubrzati slom fašizma, sačuvati i odbraniti Oktobar. Objektivni uslovi su i te kako bili na dlanu — subjektivni momenti su imali da odluče. Narodi i njihova avangarda morali su, zaista, biti u prvom borbenom redu. Morali su biti pripravni i na visinu revolucionarnih stanja u svojim zemljama, bili su obavezni zagaziti u bitke za nacionalno i — razumije se — socijalno oslobođenje. Međutim, kao što je poznato, jedino je naša partija bila dorasla zadacima trenutka, jedino je ona povukla istinske revolucionarne zaključke Oktobra — naši narodi su izvršili časno i herojsko djelo pred istorijom i pred Oktobrom, lomeći fašizam i lomeći domaću vladajuću klasu. I nijesu — to je takođe poznato — nijesu uvukli kljunove pod nečije meko krilo, nijesu se u otsudnim danima posakrivali u mišje rupe. I kad su se već digli, radili su tako da efekat njihovog oružja ne bude jednostran, polovičan, u rangu kakvog amorfnog pokreta otpora u kome bi buržoazija imala priličnu riječ, i koja bi (kao što imamo primjera za to) u pitanju vlasti ostavila radni narod kratkih rukava.

To je opštepoznata, **istoriska** činjenica, koju ni kominformovski falsifikatori istorije ne mogu zataškati, izvrnuti na glavu, izbrisati. Oni su se, doduše, latili i takvog apsurdnog posla da dokazuju svijetu kako je naša Narodna revolucija (Ko je, molim vas, dao dozvolu za nju? Ko ju je blagoslovio i miropomazao? Jesu li pitali koga ti čudovišni jeretici čudovišne zemlje?), kako je naša Revolucija čisti gestapovski »gešeft«. Ali pojedini rukovodioci Boljševičke partije, vrli inspiratori i organizatori kontrarevolucionarne kampanje, već tako prilježno gaze putevima koji udaljavaju od Oktobra; oni plameni revolucionarni lenjinistički patos iz slavnih oktobarskih dana, patos koji je u stanju da razvije ogromne energije narodne, da samelje sve prepone i teškoće, oni taj patos smenjuju diplomatskom igrom (igrom u buržoaskom smislu), »džentlemenskim sporazumima«, velikodržavničkim interesnim sferama — puštajući u promet i takve ubitačne, uspavljujuće, razoružavajuće, oportunističke, antirevolucionarne »teorije« o čekanju sovjetskoarmejskih bajoneneta, da naime slobodu potlačenima može donijeti jedino Sovjetska armija — svodeći na taj način subjektivni momenat u revoluciji na nulu, otupljujući revolucionarnu oštricu svakog pojedinog naroda, upućujući ugnjetene na hrišćansku manu s neba, pretvarajući tako kompartije u marionete koje misle isključivo tuđom glavom. Veliki Lenjin, taj dosledno principijelni i strastveni revolucionar — voda, nikad nije tako govorio, govorio je sasvim suprotno tome; on je povezivao borbu ruskog proletarijata s borbom proletarijata u drugim zemljama, insistirao na revolucionarnoj solidarnosti radničke klase svijeta, na subjektivnom faktoru u revoluciji. Kakvu je on samo uništavajuću artileriju sasuo u lice perjanicama Druge internacionale zbog njihove izdaje i oportunizma u Prvom svjetskom ratu, zbog njihove izdaje proleterske solidarnosti, zbog izdaje parole »Rat ratu«, zbog nepretvaranja rata u revolucije, zbog »iščekivanja«!... Da, zaista, državničko salo ugušuje revolucionarni dah u tim ljudima, koji su, vidimo, shvatili da su lenjinizam i Oktobar njihova lična stvar i njihov patent, da su jedino oni pozvani da svijetu krčme svoj marksističko-lenjinistički monopol (po onoj narodnoj: od baba mu, od Lenjina mu ostalo!), da oni propisuju: ovo može a ovo ne može, ovo ovako a ne tako; postoji Oktobar i postoji recept — hoćeš li revoluciju ,onda samo po receptu, samo po svetom pismu strana ta i ta, i nikako drukčije ,i nipošto svojevrsno, specifično, na svoj način, prema svojim tamo nekakvim uslovima. Lenjin je za ovakve dogmatičare pisao 1923 godine:

»Naše evropske ćifte i ne sanjaju da će im dalje revolucije u zemljama Istoka, koje su kudikamo bogatije brojem stanovnika i koje se odlikuju kudikamo većom raznolikošću socijalnih uslova, servirati, nema sumnje, više specifičnosti nego ruska revolucija.

Nema zbora, udžbenik napisan po Kauckom bio je u svoje vrijeme stvar vrlo korisna. Ali vrijeme je već ,ipak, da prestanemo misliti da je taj udžbenik predvidio sve oblike razvitka dalje svjetske istorije. One koji tako misle bilo bi vrijeme proglasiti prosto za budale«...

A ćiftâ ,nažalost, ima i danas. Ima ih i tamo gdje bi se najmanje mogli očekivati.

Proslavljajući u ove dane trideset i drugu godišnjicu Velike oktobarske revolucije, naši narodi i naša partija ponose se svojom borbom. Oni su časno i lenjinistički izvršili jedno veliko djelo idući stopama Oktobra, ostajući mu vjerni ,pronoseći kroz okršaje svete njegove zastave. I sada, u gorkoj stvarnosti revizionističkih navala, kada informbiroovske delije i arhioportunisti izdašno, i tako neodgovorno, i tako amoralno sipaju na našu socijalističku zemlju mrak svojih prljavih duša i svojih nečistih savjesti, — mi slavimo Oktobar s jako naglašenom vjerom u njega: ovaj trenutni sumrak, ovo mrakobjesje mora, vaistinu, proći; jer neugasiva je i moćna svijetlost prve socijalističke revolucije, nesavladljiva je i jarka luča Lenjinova za kojom idemo i čijim smo plamenom ozareni!..

Dušan KOSTIĆ

ZAKLETVA

Izložbene prostorije vojničkog kluba privukle su veliku pažnju regruta. Pored »tumača«, starijeg vodnika, našlo se puno njih koji su znali da objasne koje su sve to rude izložene u privrednom kabinetu: zar je malo njih, koji nose časno zvanje — udarnika, premašivalo normu baš u rudnicima odakle su ovi primerci izvađeni. Već od ovog susreta sa rudnim blagom iz njedara naše zemlje regruti — omladinci sa sela drugačije su gledali svoju budućnost: promijeniće život, a posle će život u rudniku i fabrici mijenjati njih — biće visoko stručni i kulturni majstori, poštovani od svih naših ljudi...

I kod drugog dijela izložbe nijesu manje stajali regruti, čak i više. Tu su bili dokumenti borbene slave njihovog puka — u Narodnooslobodilačkoj vojsci proslavljene udarne brigade. Redale su se fotografije: »Prvi odred iz koga je nastala brigada«, »Proboj iz obruča«, «U IV neprijateljskoj ofanzivi: cijela brigada nosila je ranjenike«, »Susret sa Savinom divizijom«, »Tito je ranjen — svetimo ga, drugovi«, »Zapaljeni neprijateljski avioni na Rajlovcu«, »Nikad nisu gubili vjeru u pobjedu (doček u ponovo oslobođenim krajevima posle V ofanzive)«, »Juriš preko Ibra«, »Pred nama je Beograd«... Oficir je objašnjavao i objašnjavao, ali su regruti, prenoseći se u djela onih koji su bili osnivači njihovog puka, od kojih su mnogi pali na krvavim popришtima Narodnooslobodilačkog rata, ostali uporni u traženju da im se šire kaže o jednom žuto-riđem listu izloženom u staklu na kojem je pisalo: »Danas, 9 avgusta 1941 godine položili smo ovu ZAKLETVU:

»Mi, narodni partizani Jugoslavije, latili smo se oružja za nemilosrdnu borbu protiv krvoločnih neprijatelja koji porobiše našu zemlju i istrebljuju naše narode. U ime slobode i pravde naših naroda, zaklinjemo se da ćemo disciplinovano, uporno i neustrašivo, ne štedeći svoje krvi i živote, voditi borbu do potpunog uništenja fašističkog osvajača i svih narodnih izdajnika«.

Ispod ovog, pri samom dnu lista, drugim rukopisom, malo neveštija, očito uzbuđena ruka je napisala: »I ja se zaklinjem, borac Stojković Nenad kurir«.

Legenda — »Zakletva NOV i POJ na prvoj stranici dnevnika poginulog partizana; na njoj su tragovi krvi poginulog komesara brigade, kurira Nenada i partizana »Minera«« — nije zadovoljavala ni Petra Delibašića, ni ostale regrute. Oficir je obećao da će zamoliti komandanta prvog bataljona, koji je od početka 1943 godine stalno bio u ovoj brigadi, da im večeras dâ podrobnija obaveštenja, uopšte, da im ispriča sve što zna o tome...

— ...Na prilazima Beogradu, ispod Avale, probivši se sa smederevskog druma, na dijelove naše divizije napale su iznenada krupnije njemačke snage; komesar brigade našao se sa trojicom kurira na ivici sela u kome su bili ranjenici... Odjednom vidješe zelene šinjele. Jedna četa Nijemaca brzo se približavala. Nije se mnogo dvoumio: popadavši pored kamene ograde sva četvorica su otvorila vatru. Komesar je uspio da dovikne lakom ranjeniku koji je tu u blizini čitao bilten: »Brže na mog konja! Izvjesti nek se ranjenici sklone i zaštite!«

Nijemci su išli gazeći po svojim mrtvim i ranjenim. Proradile su bombe. Oko 20 minuta su četvorica zadržavala ojačanu neprijateljsku četu — prethodnicu. Komesar je bio smrtno ranjen već posle desetak minuta borbe. Mina mu je raznijela obe noge, ali je on pucao kao da je najzdraviji. Poginu jedan od kurira, onda drugi... Komesar pozva trećega — Nenada.

— Drži ovo! Probij se do komandanta. Saopšti da brzo izvijesti diviziju o neprijateljskom udaru i da zatvori pravac prema Savi.

Kurir Nenad je stigao do štaba koji je bio u pokretu, komandantu je suznih očiju predao komesarevu torbicu. Okolo su zviždali meci. Komandant brigade je pričvrstio torbicu politkoma za svoj opasač, trudio se da bude miran; ipak su mu vitko, visoko tijelo protresli teški trzaji:

— Ostao je tamo?... — pitao je glasom koji nije bio njegov i koji nije tražio odgovor, zatim je izvadio bilježnicu, na listiću napisao nešto i dao Nenadu: — Znaš gde je štab divizije. Probij se i predaj komandantu. — Obode konja i odjuri na položaj.

Tek na kraju šume, do samog druma, kurir Nenad zaustavi potpuno mokrog vranca. Na drumu su bila dva njemačka tenka i jedno petnaestak vojnika. On je sjahao. Naprijed se više nije moglo. Opipa izvještaj komandanta brigade i kao da ga munja pogodila: on je, u brzini, zaboravio da komandantu preda lisnicu koju mu je naknadno dao komesar. Izvadi je. Iz nje izviri požuteo list hartije, od kojeg se odvoji i pade na uvenulu travu jedna ceduljica. Pročita: »Ovu je zakletvu napisao u svom dnevniku drug Perica — »Miner« onog dana kada se zakleo naš odred (9 IX 1941). Iz odreda je nastala naša brigada. Od »starih« smo još živi ja i komandant divizije. Čim uđemo u Beograd treba uramiti ovu zakletvu. Neka znaju svi drugovi koji budu stupili u našu brigadu o njenim prvim borcima i kako su oni ginuli izvršavajući sveti zavjet prema narodu, koji su onako plameno dali polažući zakletvu.«

Kurir Nenad nije bio položio zakletvu. On je u brigadu stupio u jeku borbi i najsvečaniji čin nije stigao da obavi. Pogledao je u tekst zakletve polako, kao sričući ga pročitao... Na prstima mu ostade rumenilo... To je na lisnici još bila svježa krv komesara brigade. On izvadi iz džepa malu izgriženu olovku i napisa ispod teksta na istom listu: »I ja se zaklinjem borac Stojković Nenad kurir«.

Pojahao je konja i punim galopom pojurio puteljkom ka drugom kraju šume. On je ovako procijenio situaciju i donio odluku: »Moram se probiti do štaba divizije. Izvještaj ne smije pasti neprijatelju po cijenu života. Probiću se malo niže kroz šumovitu dubodolinu i uz usjeku da preko puta umaknem u šumu na drugu stranu, a onda sam siguran.«

Na livadi dalekoj od druma oko kilometar primjetili su ga Nijemci. Jedan tenk je gađao iz mitraljeza, drugi iz topa. Konj je kao pokošen pao na glavu. Podižući se, prilično ugruvan, Nenad kroz još neobrani kukuruz potrča pravo prema drumu. Tenkovi su se pomjerili preprečujući mu put. Uz njih su išla po tri Nijemca, ostali su stajali uzduž druma. Kurir je znao da tenkovi ne mogu sići k njemu, jer ih je dijelila velika pošumljena usjeka. Ali on je morao preći drum. Njemačka zasjeda je to znala. Nenad je ocijenio da je najbolje da pretrči drum tamo gdje je na drugoj strani gusta cerova šuma. Ali da bi se tu prešlo trebalo je uspeti se uz strminu nasipa visokog do 20 metara. Tu je u mrtvom uglu i neprijatelj se ne nada da će on tuda. Kad to savlada onda jurnuti preko i zatim niz šumu s druge strane kuda tenkovi ne mogu ići. Automatičari se neće usuditi da se odvoje od tenkova. A utoliko će, valjda, već doći naši.

Hvatajući se za žile i kamenje s velikom mukom je savladao usjeku i za koji sekund odahnuo — pomislio šta nosi, nabio kapu na uši i skočio... Ali kada je bio nasred asfaltnog druma zaprašta automat i on pade. Teško je ranjen, ubiće ga... Ali tada bi se dočepali izvještaja i zakletve — zavjeta mrtvog komesara. Istog momenta kad je tenk pojurio na njega, sa brežuljka preko puta odjeknu pucanj i granata eksplodira u pravcu tenka, daleko od njega nekih 50 metara. »Naši!«, kao munja blesnu misao. Nema kolebanja. Nijemci su jurili na njega. On se škripeći zubima dovukao do ivice nasipa i tu pritajio dah — zaboravio je na rafalom raznesenu levu nogu. Tri Nijemca odvojivši se od tenka pojuriše k njemu. Mirno zamahnu i baci spremljenu bombu; dva su pala, a treći — video mu je zakrvavljene oči htio je živa da ga uhvati. Nenad stisnu lisnicu sa zakletvom na svoje srce i baci se niz strminu. Švaba je za njim ispraznio šaržer automata i potrčao nazad da se popne na tenk iz koga se drao »unterfirer«. Taman se uhvatio za blatobran kad ponovo odjeknu eksplozija, mašina se uzdrma, zamalo se ne prevrnu. Odbačen u stranu Švaba viđe kako gusti dim zakulja iz nje. U to se i prednji tenk, koji je prije desetak minuta pošao naprijed, pojavi iza okuke, zastade za trenutak i ispali granatu koja eksplodira na kupolu zapaljenog tenka. Švabu rani u desno bedro.

Dobivši informacije od zarobljenog Nijemca dva naša vojnika brzo se spustiše u dolinu. Trčeći priđoše svom drugu — junaku koji je u besvijesti ležao s povijenom desnom rukom u kojoj je čvrsto bila stegnuta lisnica sa tekstom zakletve. Borci se zagledaše. U to su doneta nosila.

Komandantu divizije uručiše borbene dokumente iz kurirske torbe i lisnicu sa zakletvom...

— Pa to je zakletva našeg odreda koju je nosio komesar Maše..., — komandantu se nabraše krupne vene i zaigraše krajevi usana. — I on je poginuo... — pa kao da lista knjigu života: — Odred, iz odreda brigada, brigade divizija... a sad sam jedini, tu u ruci ove zakletve odreda...

U to priđe ađutant: — Stigli su novi borci, druže komandante; omladinci iz Beograda, probili se...

Komandantu se ispuniše grudi toplinom i snagom: eto, takva je naša borba.

Posle proboja Sremskog fronta u sobu broj 10 Hiruškog odjeljenja Glavne vojne bolnice ušao je visok, crnomanjast potpukovnik u pratnji lekara. O vratu je nosio beli zavoj koji je držao u gips stavljenu desnu ruku...

Zastadoše pored Nenadove postelje.

— To je on, naš kurir Nenad.

— Druže komandante... Vi ste to, druže komandante... Pa i vi ste ranjeni...

Zdrava ruka starog ratnika toplo je stisnula mladićevu ruku, a ona je zadrhtala kao i Nenadovo srce, koje je tako jako bilo da mu se činilo razbiće grudi.

— Kakav je duh, Nenade, jesi li stalno borac Krajiške udarne?

— Čvrst sam ja, druže komandante, čvrst... Ali, komesara Maša... nikada neću preživjeti. A da on nije zadržao Nijemce probiše se onda i to baš preko naše bolnice, svi bi ranjenici stradali. A komesar, čim su ga prvi put ranili, viknu nama kuririma: »Pamtite, drugovi, vaš vojnički dug... Zakletvu narodu: »U ime slobode i pravde našeg naroda, zaklinjemo se da ćemo disciplinovano, uporno i neustrašivo, ne štedeći svoje krvi i živote voditi borbu...« Tada je bio ranjen u desno rame, ali nije to rekao.

(Nastavak na drugoj strani)

Vuksan Bulatović: ZAKLETVA

Vuksan Bulatović, koji je nedavno preminuo u dvadesetpetoj godini života, sin je ustaničke Jablanice, koji se u šesnaestoj godini odazvao pozivu naše Partije i pošao u borbu protiv fašističkih okupatora. U ratu, Bulatović je kao borac počeo da se bavi slikarstvom, nastojeći da kroz sliku izrazi veličinu Narodnooslobodilačke borbe; njegov talenat se još više razvija u povoljnim posleratnim uslovima, u oslobođenoj domovini. Od oslobođenja Beograda on je radio neprekidno u omladinskoj organizaciji u redakciji »Mladog borca«, u Zemaljskom veću, odnosno Centralnom komitetu Narodne omladine Srbije i kao član redakcije časopisa »Mladost«. Radeći kao slikar on je nastojao da izrazi velike istoriske trenutke naše Narodne revolucije i prikaže lepote i veličinu socijalističke izgradnje naše zemlje. Njegovi crteži, grafike, uljani radovi govore o talentu koji je davao sve veće rezultate i ostvarenja. Crtež »Zakletva« ustvari je skica **za jednu veću kompoziciju koju**, prekinut smrću, nije uspeo da realizuje.

ZAKLETVA

(Nastavak sa prve strane)

Tek kad mu je mina raznijela obje noge i još nekoliko rana zadala zovnuo me, dao dokumenta i naredio da se kako znam izvučem. Poslije sam ja pročita... šta je pisalo na onom listu i vidio da su tamo riječi koje je komesar izgovorio pred smrt... Ja sam bio nezaklet — ali sam se tada zakleo. Ja sam, druže komandante, razgovarao ovde sa ranjenicima i baš sam im govorio kako sam zakletvu položio.

— Ti nijesi mislio na sebe... postupio si kao komesar Maše. Vršeći zadatak borac ne smije biti kukavica, a on je junak kad ga griju i vode svete riječi vojničke zakletve. Eto, izgubio si nogu i ruku, ali da nijesi postupio onako Nijemci bi te uhvatili i saznali iz mog izvještaja komandantu divizije gdje je neposednut prostor, tu bi gadovi probili i nanijeli nam teške gubitke. Poslije borbe zvao me komandant divizije, čuo je za tebe i poslao ti, evo, ovaj sat i pištolj na poklon. Znaš to je zaplijenjeno od posade onog tenka koji je tebe jurio. A list sa zakletvom je tu. Na njemu su, kao što vidiš ,tragovi krvi i raniji i ovi od krvi komesara Maše...

— Znate, još je krv komesarova na njoj bojila moje prste kad sam je nosio u rukama... Čekajte, ovo su stari tragovi, ovi ivicom od komesara. a ovi... Je li još ko bio ranjen ili poginuo od onih koji su poslije mene nosili zakletvu... Nije... E, onda ovo najcrvenije mjesto ispod mog potpisa — to mora da je kad sam ja bio ranjen...

Zatim je malo poćutao pa, kao da se mučio, isprekidanim glasom rekao:

— Druže komandante, nešto ću vam reći, nešto što me boli više nego ove moje rane. Kad sam ono nosio vašu zapovijest, prije nego sam odlučio gdje da pređem drum, pročitao sam na cedulјici koja je bila u lisnici, pod zakletvom, komesarove riječi. Znam napamet svaku. A cedulјica je ko zna gdje zagubljena. Evo šta je pisalo (i ispriča sadržaj cedulje). Sigurno ćete ispuniti zavjet druga komesara da se urami zakletva, da je uvijek svi borci brigade mogu vidjeti. I ja vas to molim...

— Hoću, dragi Nenade, kako ne bih. To treba učiniti. Uvijek je on, naš Maše, tako mislio o drugovima. Nije dao da se zaboravi njihovo svjesno žrtvovanje života. »Dati život svjesno — to je kao ponovo se roditi, jer takva smrt rađa stotine novih, svjesnih boraca« — govorio je on. Često je, naročito novim borcima koji su dolazili u odred ,kasnije u brigadu, pripovijedao o prvim ustanicima, komunistima i vanpartijcima koji su rukovođeni Partijom i drugom Titom poveli Narodnu revoluciju. I nikad nije propustio a da im ne pokaže ovaj list sa zakletvom i ispriča o partizanu »Mineru«, o tome kako je on ispunio svoj sveti dug prema borbi.

»Miner«, skromni ozbiljni borac, znao je da se kad-tad mora umrijeti i on je bio načisto s tim da je dostojno pravog borca i čovjeka da svoj život da junački — kad treba — bez kolebanja. Sutradan po polaganju zakletve bili smo određeni nas trojica u nasilno izviđanje radi hvatanja »jezika«. Iz sela u kome su bili već deset dana Švabe su se povukli u obližnju varošicu. U selu se mogao kojekako uvrebati neki neprijateljski vojnik. Kako sad? Zar pokušati da ga ukradeš iz sred grada? A naređenje je bezuslovno trebalo izvršiti. Privukli smo se u bašte oko varošice. Svuda su bili bunkeri, a na izlazima »blokovi« — tu su straže kontrolisale stanovništvo. Cio dan i cijelu noć smo čekali puzeći na razne strane, ali ništa nijesmo primjetili. Ujutru nas pozva »Miner«: »Slušajte, rekao je, ovako ćemo: vas dvojica se vratite i izvjestite komandira kako stoji stvar. Ja ću se presvući u građansko odijelo i pokušaću da uđem u grad. Imam ovakav plan: tamo poznajem jednu dobru drugaricu — objasniću joj da treba da mi pomogne. Ona bi izašla predveče i izmamila nekog švapskog »firerčića« u park; taman kad bi je Švaba ponudio da sjednu pojavljujem se ja sa sjekirom preko ramena. Ona šapuće: »Bruder, bruder« (brat, brat).. Švaba se snebiva ,najradije bi me ubio, ali tu bi mu »umakla prilika«; mene »sestra« zovne i ja zamolim Švabu da pođu njih dvoje sa mnom do potoka da uberem jedno drvo, jer — »znate, nema drva ,a djeca...« Uglavnom da ga ja do potoka izmamim, posle je moj.

»Plan je dobar, smion. Ali reskiraš glavu, daj meni, ja znam bolje njemački, a i fizički sam jači«.

Ali »Miner« nije hteo da čuje za ovaj moj drugarski zahtjev.

Shvatajući bezuslovnost naređenja »Miner« je uradio po svojoj zamisli. I uspio je. No, kad je već bio u prvom selu od varošice naiđoše njemački »Meseršmiti«, alarmirani nestankom zamenika komandanta garnizona (takvu je pticu bio ulovio). Kao da su primjetili baš njih dvojicu počeše da sipaju okolo. Švaba je divlje zverao lijevo-desno. Iako su mu ruke bile svezane mogao je u ovom paklu pobjeći. »Miner« izvadi nož, otsječe veći komad užeta sa brvna i njim za stablo priveže njemačkog oficira. Taman je završio posao kad prolete iznad drveća »Meseršmit«. Ispod samog srca hrabrog partizana prošišta metak iz avionskog mitraljeza. Posle jedno dva sata došao sam ja sa desetinom. Švaba je bio sav zapenio i oznojen. Naprezao se da se oslobodi. Mrtvog »Minera« ponesosmo u odred. Uzeo sam njegov dnevnik, u koji je on uspio da zapiše samo jedan dan: polaganje zakletve... Ovo je taj list koji je Maše otada stalno nosio... Odmah ćemo ga dati da se urami«, završio je komandant.

Tek tada se Nenad prenuo. Svi ranjenici su slušali njegov i komandantov razgovor. Oni koji su mogli bili su se popridigli u posteljama... Vladao je tajac. Duboko poštovanje nadahnulo je sve njih. Svaki je imao isto osećanje: »Razbiti ove gipsane omote, još traje borba... Nikad se tako bolje, tako svjesnije ne bih tukao kao sada... Mogao bih i bez ruke i noge... i oka... sa polomljenim rebrima... samo dok mi srce bije kao kod Maše komesara...«

— Drugovi ,regruti, ja sam vam izašao u susret, ispričao sam vam o zakletvi sa stranice dnevnika. Verujte, ja sam i prije to pričao nekim drugovima, ali nikad nijesam još toliko duboko osjetio... Zamislite, na takve borce, herojske sinove naših naroda, na njihovu krv, na plamene riječi njihove zakletve, na slavne naše ratne zastave pod kojima mi danas vršimo svoju vojničku dužnost — bacaju ljagu baš oni čiju smo borbu mi najviše pomogli.

U stavu mirno, vatrenim, punim ljubavi pogledom vojnici ispratiše prvoborca.

Mihailo STANIŠIĆ

KARLO I

U šumi, u bednoj kolibi ugljara,
kralj sedi, bol mu je ispisan u liku;
sedi uz kolevku ugljarevog sina,
ljulja ga i peva pesmu jednoliku:

»Buji, paji, čedo! Šta u slami šuška?
U staji se ovce komešaju, bleje...
Belega na čelu tvome kobna stoji,
a lice ti u snu jezivo se smeje.

Buji, paji, čedo... Mačka mrtva leži...
Na čelu belega tvome kobna stoji...
Jednom bićeš čovek, uzmahnućeš bradvom —
eno, hrast u šumi drhti, već se boji.

Nema više stare vere kod ugljara,
i ugljarsku decu sad bezverje kalja;
ne veruju više ko nekad u boga,
buji, paji, čedo — još manje u kralja.

Mačka mrtva leži, miši kolo vode...
Moramo propasti, dan nam se već gasi —
buji, paji, čedo, — bog na nebu gore
i ja, kralj zemaljski koga kruna krasi.

Hrabrost me ostavlja, srce mi je bolno,
sve slabije kuca, više snage nema...
Buji, paji, čedo!... Ugljarskoga sina,
znam, za mog dželata da budućnost sprema.

Moje je opelo tvoja uspavanka!
Buji, paji, čedo! Moje sede vlasi
odrezaćeš drsko sa zatiljka moga,
pre no što mač zvizne da život ugasi...

Buji, paji, čedo! Šta šuška u slami?
Ti si celo carstvo osvojio moje,
s ramena si glavu smakao mi rusu...
Mačka mrtva leži, miši se ne boje...

Buji, paji, čedo! Šta šuška u slami?
Ovce čudno bleje u ponoćne sate...
Mačka mrtva leži, miši kolo vode...
Spavaj, spavaj mirno, moj mali dželate.«

Hajnrih HAJNE

(Preveo Dragoslav Ilić)

LENJIN I KNJIŽEVNOST

(„TREBA DA SANJAMO!“)

»Treba da sanjamo!« Napisao sam te reči i uplašio sam se. Učinilo mi se da sedim na »kongresu ujedinjenja«, naspram mene sede redaktori i saradnici »Radničkog dela«. I gle, ustaje drug Martinov i obraća mi se strega lica: »A dozvolite da vas zapitam, ima li još autonomna redakcija pravo da sanja ne pitajući prethodno komitete partije?« A za njim ustaje drug Kričevski i (filozofski produbljujući druga Martinova, koji je već odavno produbio druga Plehanova) nastavlja još strožeg lica: »Ja idem dalje. Ja pitam: ima li uopšte pravo da sanja marksist koji ne zaboravlja da po Marksu čovečanstvo uvek postavlja sebi ostvarljive zadatke i da je taktika proces rastenja zadataka koji rastu zajedno s partijom?«

Već od same pomisli na ta strašna pitanja mene podilaže žmarci, i ja samo gledam — gde da se sakrijem. Pokušaću da se sakrijem iza Pisareva.

»Ima neslaganja i neslaganja — pisao je povodom pitanja o neslaganju snova i stvarnosti Pisarev. — Moji snovi mogu ići ispred prirodnog toka događaja, ili oni mogu udariti sasvim u stranu, onamo kuda nikakav prirodni tok događaja nikad ne može dovesti. U prvom slučaju snovi ne nanose nikakve štete; oni čak mogu pomagati i jačati energiju radnog čoveka... U takvim snovima nema ničeg što bi izopačavalo ili paralisalo radnu snagu. Naprotiv. Kad bi čovek bio potpuno lišen sposobnosti da tako sanja, kad on ne bi mogao ponekad istrčavati napred i u svojoj fantaziji posmatrati potpunu i završenu sliku one tvorevine koja tek počinje da se formira pod njegovim rukama, — u tom slučaju ja apsolutno ne mogu zamisliti koja bi to pobuda gonila čoveka da preduzima i dovodi do kraja zamašne i zamorne radove na polju umetnosti, nauke i praktičnog života. Neslaganje snova i stvarnosti ne nanosi nikakve štete, samo ako ličnost koja sanja ozbiljno veruje u svoje snove, ako pažljivo posmatra život, ako uporedi svoja opažanja sa svojim kulama u vazduhu i uopšte savesno radi na ostvarenju svoje fantazije. Ako postoji neka dodirna tačka između snova i života, onda je sve dobro«.

Takvih snova, na žalost, ima odveć malo u našem pokretu. I krivi su za to najviše pretstavnici legalne kritike i ilegalnog »prirepaštva«, koji se razmeću svojom trezvenošću, svojom »blizošću« »konkretnom«.

(Lenjin: »O književnosti«, izdanje Kultura, 1949)

LENJIN I GORKI

(Crtež P. Vasiljeva)

ŠTA SE DOPALO LENJINU IZ LEPE KNJIŽEVNOSTI

Drug koji me je upoznao prvi put s Vladimirom Ilićem rekao mi je da je Ilić — učen čovek, da čita isključivo naučne knjige, da u životu nije pročitao nijedan roman, da stihove nikada nije čitao. Začudila sam se. Ja sam pročitala u mladosti sve klasike, znala sam napamet mal'te ne čitavog Ljermontova itd; pisci kao što su Černiševski, L. Tolstoj, Uspjenski ušli su u moj život kao nešto od velikog značaja. Čudnovato mi se učinilo da, eto, ima čoveka za koga sve to nimalo nije interesantno.

Potom, na radu, ja sam blisko upoznala Ilića, doznala njegove ocene ljudi, posmatrala njegovo uporno udubljivanje u život, u ljude, — i živi Ilić potisnuo je lik čoveka koji nikada nije uzimao u ruke knjige koje govore kako žive ljudi.

Ali život se tada formirao tako da nekako nismo stizali da porazgovaramo o toj temi. Kasnije već u Sibiru, doznala sam da Ilić nije ništa manje od mene čitao klasike, da je ne samo čitao nego čitao po nekoliko puta, na primer, Turgenjeva. Ja sam donela sa sobom u Sibir Puškina, Ljermontova, Njekrasova. Vladimir Ilić ih je stavio pored svoga kreveta, uporedo s Hegelom, i stalno i pročitavao posle večere. Najviše je voleo Puškina. Ali on nije cenio samo formu. Na primer, on je voleo roman Černiševskog »Šta da se radi«, uprkos njegovoj maloumetničkoj, naivnoj formi. Čudila sam se kako je on pažljivo čitao taj roman i kako je zapazio najfinije crte u tom romanu. Uostalom, on je voleo čitav lik Černiševskog, i u njegovom sibirskom albumu bile su dve sličice toga pisca, jedna s natpisom Ilićevim — godina rođenja i smrti. U Ilićevu albumu bile su još slike Emila Zole, a od ruskih — Hercena i Pisareva. Pisareva je Vladimir Ilić u svoje vreme mnogo čitao i voleo. Sećam se, u Sibiru je takođe bio i Geteov »Faust« na nemačkom jeziku i sveščica Hajneovih stihova.

Po povratku iz Sibira, u Moskvi, Vladimir Ilić je išao jednom u pozorište, gledao »Kočijaša Henšela«, a zatim govorio da mu se jako svidelo.

U Minhenu, od knjiga koje su se dopadale Iliću sećam se Gerhartovog romana »Bei mama« (»Kod mame«) i »Büttnerbauer« (»Seljak«) od Polenca.

Zatim, kasnije, u drugoj emigraciji, u Parizu, Ilić je rado čitao stihove Viktora Igoa »Châtiments«, posvećene revoluciji 48-e godine, koje je u svoje vreme Igo pisao u izgnanstvu i koji su se tajno ubacivali u Francusku. U tim stihovima ima mnogo neke naivne visokoparnosti, ali se u njima ipak oseća dah revolucije. Ilić je rado odlazio u razne kafane i pozorišta u predgrađu da sluša šansonete revolucionarnih pevača- koji su u radničkim kvartovima pevali o svemu, — i o tome kako podnapiti seljaci biraju u skupštinu agitatora koji je tuda proputovao, i o vaspitanju dece, i o nezaposlenosti itd. Naročito se sviđao Iliću Montegi. Sin komunara, Montegi je bio ljubimac radničkih kvartova. Istina, u njegovim improvizovanim pesmama — uvek s izrazitom bojom života — nije bilo neke određene ideologije, ali je bilo mnogo iskrenog oduševljenja. Ilić je često pevušio njegov pozdrav 17-om puku koji je odbio da puca u štrajkače: »Salut, salut à vous, soldats du 17-me«*. Jednom, na ruskom večeru, Ilić je razgovarao s Montegiom, i, čudnovato, ti toliko različiti ljudi — Montegi je, kaže je potom buknuo rat, otišao u tabor šovinista — počeli su da maštaju o svetskoj revoluciji. Tako biva ponekad — sretnu se u vagonu malo poznati ljudi i uz lupu točkova razgovaraju o najsvetijem, o onome što ne bi kazali nikada u drugoj prilici, potom se raziđu i nikada se više u životu ne sretnu. Tako je bilo i ovde. Uz to, razgovor se vodio na francuskom jeziku — na stranom jeziku lakše se glasno mašta nego na maternjem. Dolazila nam je na nekoliko časova Francuskinja-čistačica. Ilić je čuo jednom kako ona pevuši neku pesmu. To je bila nacionalistička elzaška pesma. Ilić je zamolio čistačicu da mu je otpeva i da mu kaže reči, i potom je čisto i sam pevao tu pesmu.

Ona se svršavala rečima:

Vous avez pris Elsace et la Lorraine,
Mais malgré vous nous resterons français.
Vous avez pu germaniser nos plaines,
Mais notre coeur — vous ne l'aurez jamais!*

Bila je to 1909 godina — doba reakcije, partija je bila razbijena, ali njen revolucionarni duh nije bio slomljen. I ta pesma je odgovarala Ilićevu raspoloženju. Trebalo je čuti kako su pobedonosno zvučale u njegovim ustima reči pesme: »Mais notre coeur — vous ne l'aurez jamais!«.

*Vi ste uzeli Elzas i Loren, ali uprkos vama mi ćemo ostati Francuzi; vi ste mogli da ponemčite naša polja, ali naše srce — njega nikada nećete imati.

U tim najtežim godinama emigracije, o kojima je Ilić uvek govorio s nekom gorčinom (već kad se vratio u Rusiju, on je još jednom ponovio ono što je više puta govorio ranije: »I zašto smo mi samo otišli onda iz Ženeve u Pariz?), u tim teškim godinama on je upornije nego ikad maštao, maštao kada je razgovarao s Montegiom, kada je pobedonosno pevao elzašku pesmu, kada se u besanim noćima zaboravljao čitajući Verharna.

Potom, kasnije, za vreme rata, Vladimir Ilić se oduševljavao Barbisovom knjigom »Le feu« (»Oganj«), pridajući joj ogroman značaj. Ta knjiga je jako odgovarala njegovom tadašnjem raspoloženju.

Retko smo odlazili u pozorište. Dešavalo se, odemo, ali su ništavnost komada ili pogrešna igra uvek jako nervirale Vladimira Ilića. Obično, odemo u pozorište i posle prvog čina odlazimo. Smejali su nam se drugovi, — uzalud bacamo novac.

Ali jednom je Ilić ostao do kraja; bilo je to, čini mi se, krajem 1915 godine, u Bernu — davali su komad L. Tolstoja »Živi leš«. Ma da je komad izvođen na nemačkom jeziku, glumac koji je igrao kneza bio je Rus i umeo je dati zamisao L. Tolstoja. Ilić je napregnuto i uzbuđeno pratio igru

I, naposletku, u Rusiji. Nova umetnost izgledala je Iliću tuđa, nerazumljiva. Jednom su nas pozvali u Kremlj na koncert priređen za crvenoarmejce. Ilića su odveli u prve redove. Glumica Gzovska recitovala je Majakovskog: »Naš bog je, — marš, srce — naš bubanj« i išla je pravo na Ilića, a on je sedeo, malo zbunjen od iznenađenja, u nedoumici, i uzdahnuo je sa olakšanjem kada je Gzovsku smenio neki glumac koji je čitao Čehovljevog »Zlo činca s predumišljajem«.

Jedne večeri hteo je Ilić da vidi kako živi omladina u komuni. Odlučili smo da posetimo našu vhutemasovku[1] — Varju Armand. Bilo je to, čini mi se, na dan sahrane Kropotkina 1921 godine. Bejaše to gladna godina, ali kod omladine je bilo mnogo entuzijazma. U komuni oni su spavali skoro na golim daskama, hleba nisu imali »zato imamo prekupu!« — s vedrim licem je izjavio dežurni član komune — vhutemasovac. Za Ilića su skuvali od te prekupe »besnu« kašu, ma da je bila bez soli. Ilić je posmatrao omladinu. Vedra lica mladih umetnika i umetnica koji su ga okružili — njihova radost odražavala se i na njegovu licu. Oni su mu pokazivali svoje naivne crteže, objašnjavali njihov smisao, zasipali ga pitanjima. A on se smejao, izbegavao odgovor, na pitanja odgovarao pitanjima: »Šta čitate? Čitate li Puškina? — »O, ne — lupio je neko, — pa on je bio buržuj! Mi čitamo — Majakovskog!« Ilić se osmehnuo: »Po mom mišljenju, — Puškin je bolji«. Posle ovoga Ilić se malo odobrovoljio prema Majakovskom. Pri tom imenu on se sećao vhutemasovske omladine, pune života i radosti, spremne da umre za sovjetsku vlast, omladine koja ne nalazi reči u savremenom jeziku da izrazi sebe i koja traži taj izraz u malo razumljivim stihovima Majakovskog. Kasnije Ilić je pohvalio jednom Majakovskog za stihove koji su ismejavali sovjetski birokratizam.

Odlazili smo nekoliko puta u Hudožestveni teatar. Jednom smo išli da gledamo »Potop«. Iliću se strašno dopalo. Hteo je da sutradan opet ide u pozorište. Davali su »Na dnu« od Gorkog. Alekseja Maksimovića Ilić je voleo kao čoveka prema kome je osetio bliskost na Londonskom kongresu, voleo ga kao umetnika, smatrao da Gorki kao umetnik može mnogo razumeti i u pola reči. S Gorkim je govorio naročito otvoreno. Otuda je, samo se po sebi razume, Ilić bio naročito strog u zahtevima kada su igrane stvari Gorkog. Nepotrebna teatralnost režije nervirala je Ilića. posle tog gledanja »Na dnu« on je zadugo prestao da ide u pozorište. Otišli smo jednom još na Čehovljevog »Ujka Vanju«. Dopalo mu se. I, najzad, poslednji put smo išli u pozorište 1922 godine da gledamo Dikensovog »Cvrčka na ognjištu«. Ilić se već posle prvog čina ozlovoljio, počela je da ga nervira Dikensova malograđanska sentimentalnost, a kada je otpočeo razgovor između starog majstora igračaka i njegove slepe kćeri, Ilić nije izdržao, otišao je sa sredine čina.

Poslednji mesec Ilićeva života. Po njegovoj želji čitala sam mu beletristiku, obično uveče. Čitala sam mu Ščedrina, čitala »Moje univerzitete« Gorkoga.

Dešavalo se, čitam mu stihove, a on zamišljeno gleda kroz prozor na sunce koje zalazi. Sećam se stihova koji su se završavali rečima: »Nikada, nikada komunari neće postati robovi«.

Čitam, i kao da ponavljam zakletvu Iliću, — nikada, nikada nećemo dati nijednu tekovinu revolucije...

Dva dana pred njegovu smrt čitala sam mu uveče pripovetku Džeka Londona — ona i sada leži na stolu u njegovoj sobi — »Ljubav prema životu«. Veoma jaka stvar. Kroz snežnu pustinju, u koju ljudska noga nije stupila, probija se ka pristaništu velike reke bolestan čovek koji umire od gladi. Njegova snaga slabi, on ne ide, već puzi, a uporedo s njim puzi i vuk koji takođe umire od gladi; među njima se vodi borba, čovek pobeđuje — i polumrtav, poluizbezumljen dostiže cilj. Iliću se ta priča neobično dopala. Sutradan je molio da mu dalje čitam pripovetke Džeka Londona. Ali se kod Džeka Londona jake stvari smenjuju s veoma slabim. Desilo se da je sledeća pripovetka bila potpuno drugog tipa — prožeta buržoaskim moralom: nekakav kapetan obećao je sopstveniku lađe koja je bila natovarena žitom da će povoljno prodati tovar; on žrtvuje svoj život samo zato da bi održao reč. Ilić se nasmejao i mahnuo rukom.

Više nisam imala prilike da mu čitam...

[1] Вхутемас — Всероссийские художественные мастерские — Ателье ликовних уметника. — Прев.

N. K. KRUPSKA

KULTURNE VESTI IZ INOSTRANSTVA

MUZEJ FRANCUSKOG POKRETA OTPORA

U istoriskom muzeju u Montreu, u kome se čuvaju uspomene na četiri francuske revolucije, nedavno je otvoreno odeljenje posvećeno francuskom Pokretu otpora. Ovo odeljenje ispunjavaju mnogobrojni predmeti poginulih heroja pokreta kao i leci, ilegalne publikacije, fotografije i dr.

KOMEMORACIJA PISCIMA UČESNICIMA POKRETA OTPORA

Nacionalni savez intelektualaca priredio je 28 oktobra u Parizu svečanu komemoraciju svojim članovima, koji su pali u ratu protiv fašističkih agresora, kao borci Pokreta otpora. Na sastanku, kome je pretsedavao Luj Marten Šofje ,govorio je niz naprednih francuskih pisaca, a zatim je izveden kratak literarni i muzički program.

IZLOŽBA POSVEĆENA USPOMENI ŠOPENA

U Nacionalnoj biblioteci u Parizu otvorena je nedavno izložba posvećena Frederiku Šopenu prilikom proslave stogodišnjice smrti ovog velikog poljskog kompozitora. Izložba je priređena s ciljem da evocira čitav život slavnog umetnika. Između ostalog, tu su izložena mnogobrojna originalna izdanja, portreti, pisma i originalni rukopisi, kao »Oproštajni valcer«, »Druga balada«, »Tarantela« itd. Prikazan je i jedan salon onog vremena i oko Šopena vidimo lica njegovih roditelja, prijatelja, Žorž Sand, Gutmana itd. Karakteristična je jedna beleška na kojoj je Šopen zapisao: »Pošto će me ova zemlja ugušiti, ja vas preklinjem da otvorite moje telo kako ne bih bio sahranjen živ«. Čitava prepiska Šopena, kao i ova pretsmrtna beleška, pokazuje da je Šopen bio autentičan pisac.

ČETRDESETOGODIŠNJICA SMRTI ŠARLA LUJA FILIPA

Krajem decembra navršava se 40 godina od smrti Šarla Luja Filipa, koji je, pored Žila Renera, bio jedan od najizrazitijih pretstavnika progresivnih i realističkih tendencija francuskog romana u doba baresovske reakcije. Ova godišnjica već je obeležena nizom manifestacija, a predviđene su i druge, pored ostalog i jedna posebna radio emisija koja će se održati 21 decembra. Njegov roman »Bibi sa Monparnasa« preveden je pre rata i na naš jezik.

AMERIČKI FILMOVI U SOVJETSKOM SAVEZU

Kako javlja filmski list »Dejli film renter«, Erik Džonson, pretstavnik američkih filmskih kompanija, uspeo je za vreme svog boravka u Sovjetskom Savezu da sklopi ugovor za prikazivanje 24 američka filma. Glavni uslov Džonsona prilikom sklapanja ovog posla bio je taj, »da se ne dopušta ni u kom slučaju bilo kakva idejna promena na ovim filmovima«. Američki filmovi, koji će se jedan za drugim prikazivati u sovjetskim bioskopima, biće ovi:

»Maskirani bodež«, »Smak sveta«, »Sablast u obliku ruže«, »Uvek sam vas voleo«, »Crni labud«, »Ali Baba i 40 hajduka«, »Ana i sijamski kralj«, »Kavalkada u džungli«, »Pevajući se lakše pomaže bližnjem«, Blago Sijera Madre«, »Zapadna složna zajednica«, »Ulica Madlen broj 13«, »Bledoliki«, »Gospođa Kiri«, »Džonsova priča«, »Ja i moja pobuna«, »Odlazak na Zapad«, »Doživljaji Marka Tvena«, »Farmerova kći«, »Idući svojim putem«, »Nova vera«, »Plava rapsodija«, »Uređena država« i »Drhtava romansa«.

STRANI FILMOVI U ITALIJI

U prvom semestru kinematografske sezone u Italiji, to jest od 1 oktobra 1948 do 28 februara 1949 u Italiji su prikazivana 302 filma. Od toga 244 američka, 33 talijanskih, 15 engleskih, 9 francuskih i 1 ruski. Prosječno su se u spomenutom semestru filmovi prikazivali: američki 8,1 dan, talijanski 7,3 engleski 6,8 dana.

Domije (1808—1879, Francuska): Pelivan

MAKEDONSKI MOTIVI U POEZIJI NIKOLE JONKOVA VAPCAROVA

Veliki proleterski pesnik Nikola Jonkov rodio se u gradu Bansko (Pirinska Makedonija), i tamo je, među porobljenim makedonskim masama, izrastao i oformio osnovne crte svoje borbene ideologije kao makedonski patriot i revolucionarni internacionalist. On je iskusio, zajedno sa svojim porobljenim narodom, sav otrov, zločinačka ubistva i pljačke i vančomihajlovističke terorističke bande u Pirinskoj Makedoniji. Pljačkaška i denacionalistička aktivnost ove agenture veliko-bugarskog imperijalizma nije mogla da slomi otpor makedonskog naroda u njegovoj odlučnoj borbi za nacionalnu slobodu. Svojom praktičnom delatnošću kao makedonski borac i svojom poezijom, Vapcarov je postao najverniji izraz narodnih težnji i mobilizator oslobodilačkih pregnuća pirinskih Makedonaca.

Radeći pod teškim, ropskim uslovima u fabrikama Kačarinova i Sofije, Vapcarov se istovremeno aktivno borio na strani radničke klase. On je posvetio sve svoje snage radu na organizovanju antifašističkog otpora u Bugarskoj. Izražavajući u poeziji smelo i plameno svoju nacionalnu makedonsku svest, Vapcarov je ispunjavao i svoj komunistički dug proleterskog internacionaliste prema borbi bratskog bugarskog naroda protiv fašizma i reakcije. Svojom borbenom poezijom on je dao ne samo potpuni izraz ove borbe, već je postao najrevolucionarniji i najtalentovaniji pretstavnik bugarske napredne literature. U poeziji Vapcarova bugarska literatura postigla je najviši domet idejnog i umetničkog stvaralaštva. Ali Vapcarov nije time postao bugarski nacionalni pesnik, kakvim žele da ga prikažu neki sumnjivi komunisti u NR Bugarskoj, koji pišu o njemu u novinama i jubilarnim zbornicima. S pravom se bugarski narod ponosi stihovima velikog proleterskog pesnika, ali, razume se, to ne može da bude nikakav ozbiljan motiv da bi se sakrio nacionalni karakter poezije Vapcarova. Istine radi, mora se reći da Vapcarov nije samo proleterski pesnik na razvojnom putu bugarske literature, već je on i izraziti makedonski nacionalni pesnik. Makedonski nacionalni motivi izraženi su sa kristalnom jasnoćom u ciklusu »Pesni za rodinata«, kao i u pesmama napisanim kasnije. U makedonskom literaturnom kružoku u Sofiji, koji je stvoren 1938, on je ozbiljno radio na stvaranju makedonske nacionalne literature. Razrađujući motive iz naše istoriske prošlosti i teškog stanja makedonskog naroda u uslovima fašističkog ropstva, Vapcarov postavlja i uspešno rešava niz pitanja iz oblasti stvaralaštva makedonskih pisaca. Svoju makedonsku patriotsku svest on je izrazio konkretno i slikovito velikom snagom svog talenta. Skoro sav ciklus u »Pesni za rodinata« odiše njegovim dubokim osećanjem ljubavi prema domovini, prema makedonskom narodu u celini i njegovoj herojskoj prošlosti, sadašnjosti i svetloj budućnosti. Kod nas su pesme Vapcarova, naročito one sa makedonskom tematikom, neke u prevodu, neke u originalu, posle oslobođenja naišle na širok prijem.

Neki otečestvenofrontovski kritičari, pisci i publicisti uporno nastoje da omalovaže, sakriju i glavački postave ono što je Vapcarov najviše cenio i svom strašću svoje duše težio da izrazi sa što većom ljubavlju, odanošću i bezgraničnim, ničim neugušenim osećanjem pesnika. Pisac Ljudmil Stojanov, sadašnji pretsednik Saveza bugarskih pisaca, publikovao je još 1945 u organu bugarskih pisaca »Literaturen front« članak o Nikolu Jonkovu Vapcarovu (isti članak štampan je bez izmena i u jubilarnom zborniku, koji je izdala Kamara kulture 1947 povodom godišnjice smrti Vapcarova). Pored pravilnih ocena o stvaralaštvu pesnika, Ljudmil Stojanov daje i tendenciozno pogrešna tumačenja u pesmi »Zemja«, koja su tada začudila čitaoce u Bugarskoj. Svaki čestit i trezven čovek morao se zapitati: Kako to da Lj. Stojanov nije u stanju da razume tako očiglednu, jasnu misao i osećanje Vapcarova prema svojoj zemlji. Vap-

Nikola Jankov Vapcarov

carov govori dvema zemljama, o jednoj:

Tazi zemja
po koja o tpča sega,
tazi zemja
kojato proleten vjatar probuždа,
tazi zemja
— ne e moja zemja,
tazi zemja
prostet-, e čuždа.

i o drugoj:

Nad mojata zemja
vo nebeto
opira
Pirin,
i murite vo burja
ilindenski prikazni pejat,
nad Ohrid lazura
e tolkoz prostoren i sin,
a ošte na dolu
e svetlija brjag na Egeja.

Ali Ljudmil Stojanov o ovim stihovima piše sledeće: »Koliko je bolna za Vapcarova misao da su otadžbinu porobili krvnici, da ona ne pripada svojoj deci, te on ne može da je nazove svojom«. Ovde, pisac ove misli ne vidi i ne želi da vidi da pesnik zemlju ne oseća svojom ne zbog toga što je krvnici gaze, već zbog toga što nije njegova rodna zemlja. »Ta zemlja koju sada prolećni vetar budi« je domovina bugarskog naroda, sa kojim se on zajedno bori protiv opšteg neprijatelja, a njegova domovina je zemlja gde se do neba izdiže Pirin«.

Slično objašnjenje pesme »Zemja« daje i Hristo Radevski, koji bliže poznaje Vapcarova i njegova nacionalna osećanja.

U svim člancima, štampanim u spomenutom zborniku, razgledajući bogato pesničko stvaralaštvo Vapcarova, autori prelaze preko njegovih pesama sa makedonskom tematikom sa namernim nerazumevanjem. Velika je aktivnost smatrati da očigledne i konkretno žive pesme kao »Ilindenska«, »Doklad«, »Zemja«, »Majka« i druge ne mogu pravilno da shvate inače talentovani bugarski književni kritičari. Treba otvoreno reći, naročito sada posle rezolucije Informbiroa, kada su bugarski državni i partiski rukovodioci otvoreno istupili protiv nacionalne pripadnosti makedonskog naroda u Pirinskoj Makedoniji, da je velikobugarski šovinizam postao ozbiljna smetnja nepristrasnom proučavanju nacionalnih motiva u poeziji Vapcarova čak i najnapredniji bugarski pisci, koji sebe smatraju »internacionalnim komunistima«, zabadaju pera u svoju žuč da bi izrekli prokletstvo protiv »tesnogrudih nacionalista« u Jugoslaviji.

Makedonija, koja je živela u srcu Vapcarova, ona Makedonija kakvu je shvatao i sam pesnik, izgleda da ne može pridobiti blagonaklonost bugarskih pisaca, oni kao da se boje da će isticanje bezgranične ljubavi Vapcarova prema njegovoj porobljenoj i borbenoj domovini umanjiti značaj Vapcarova u bugarskoj naprednoj literaturi. Međutim, ljubav Vapcarova prema njegovoj otadžbini Makedoniji nije isključivala ljubav prema bugarskom narodu. On se borio zajedno sa bugarskim narodom i poginuo kao verni prijatelj i drug bugarske radničke klase. Njegova borba protiv nepravde, žestoke eksploatacije i terora nad makedonskim narodom približila ga je svim borcima, svim ucveljenim i obespravljenim.

Sakaćenje celovitog lika Vapcarova kao makedonskog patriote, revolucionarnog internacionaliste i velikog pesnika u bugarskoj literaturi, samo po sebi govori o ograničenosti i neiživljenom šovinizmu od nekih kulturnih radnika u Bugarskoj. Vapcarov kao da je predviđao da će poreći njegov patriotizam kada je napisao sledeće stihove:

Az mislja, če prvata
kapka, kojato
od mojata krv za sveta
šte proleja
šte bde za moite
porobeni bratja,
šte bode za neja!
I ti se opitaj da sporiš
S's mene,
ta az za sekunda, za mig
šte te smaža.
Az čustvom goreštite dumi
Na Lenin;
»Prav e drugarja Vapcarov«,
šte kaže.

Nikola Jonkov Vapcarov poginuo je od fašističkih krvnika 23 jula 1942 i svojim životnim podvigom i svojom smrću ostavio je primer pesnika, plamenog makedonskog patriote, borca za socijalnu pravdu i revolucionarno bratstvo među narodima Bugarske i Jugoslavije, za ravnopravnost svih naroda koji se bore za bolju budućnost, za socijalizam.

Georgi ABADŽIEV

Milivoje Nikolajević: Crtež

PRVI KNJIŽEVNI POKUŠAJI BORE STANKOVIĆA

Prošlo je više od dvadeset godina od smrti Bore Stankovića (ovih dana navršilo se ravno 22 godine), a ni do danas nema o njemu iscrpnijeg dela koje bi obuhvatilo njegov celokupni stvaralački rad. Tako se vrlo malo zna i o njegovim prvim književnim pokušajima. Doduše, on je sam na nekoliko mesta u svojim delima o tome ponešto progovorio, ali sve se to odnosi na vreme i rukopise kad je već bio na pragu svojih prvih književnih uspeha, a ne i na njegove prve književne pokušaje. Sem toga, on je na svim tim mestima govorio o svom književnom radu uopšte ili o svojoj prozi, a nigde ne spominje da se bavio i poezijom i da je ustvari, izgleda, njom i počeo. A od njegovih prvih pokušaja, koliko se zasada zna, ostala je samo priča i jedna zabeleška u niškoj gimnaziji sa jednom jedinom pesmom. Isto tako vrlo je malo pisanih uspomena iz pera njegovih školskih drugova i zemljaka o dobu njegovog đakovanja u Vranju i Nišu, u koje vreme padaju i njegovi prvi književni pokušaji.

Sam Bora o tome kaže u svojim **Uspomenama** samo ovo:

»Obuzet kao đak furorom skribendi, a ne htevši da, kao svi, prvo preko đačkih listova pa onda kroz veće, književne uđem u književnost, hteo sam odmah pravo. I onda je nastalo bombardovanje redakcija: »Dela«, »Brankova Kola«, »Bosanske Vile« i ostalih svojim pripovečicama... Se ćam se da mi je prva pripovetka koju sam na dušak, za sahat dva, napisao, bila Stanoja I, kao što me je bog dao, mesto da u sprovodnom listu molim urednika, ja sam pri kraju rukopisa dodavao: Molim ako je stvar dobra, da se štampa. I naravno, da je svaki urednik, i ne pročitavši rukopis već onako ljubaznu molbu, s potsmehom odmah bacao u koš rukopisa. A greše urednici. Da znaju sa koliko se čežnje čeka broj lista, da se vidi da li je izašla ili bar od uredništva ima odgovor...«

I dalje:

»I sada ne mogu da zaboravim onu klupu u vranjskoj gimnaziji, između škole i školske kapije, pored kaldrmisane putanje. Pismonoša još nije doneo poštu. Časovi u razredu svršeni. Navlaš od drugova izostao, bojeći se da ne nanjuše pošto se to krije kao zmija noge, najviše zbog potsmeha posle neuspeha. Zgrčen na klupi da što manje upadaš u oči, sa školskim knjigama u krilu, nagnut ka kapiji gimnaziskoj, čekaš da se na njoj pojavi ona kožna torba poštanska i pune pregršti pisama i novina pismonoše. Ništa te ne dira. Ni ona, iza klupe, klasično uređena botanička bašta, ni po prostranom, zelenom dvorištu u redove zasađeni kestenovi, lipe, jele ili tamo ukraj zidova stari dudovi čiji plod žut ili crn šareni celo stablo i njegovo proređeno lišće, ni ono vranjsko, visoko, do beskrajnosti visoko plavetnilo i modrina koja se stapa i kruži sa okolnim planinama. Sve to nije ništa. Unapred znajući kakva(je) boja, poštanskog omotača tvoga lista, ti sa tolikom čežnjom očekuješ dolazak pismonoše ,da čini mi se, nije veća ni docnije, kada se ide, kao što se kaže, na prvi ljubavni sastanak.

Eto u tom furoru skribendi, kada sam svima listovima dosađivao, naravno, da je među njima bila i »Nada«... koja je izlazila u Sarajevu... I dok sam od naših listova bivao odbijen (Bosna je bila pod austrougarskom okupacijom u to vreme S. P.), odjednom u »Nadi« pojavi se »Stanoja« i »U noći«...

To je sve što Bora piše o svojim književnim počecima. Ništa bliže ni o tim neuspelim pokušajima, koji su ušli u »koš rukopisa«, ni o tome kad je prvi put počeo da piše, kojim povodom, pod kakvim uslovima, i šta, a najmanje kaže što o pesmama.

U jednom predratnom beogradskom listu uz jedan konfuzan i nepismen napis o vranjskom čorbadžiji Mitku Stajiću, koji je poslužio Bori kao »model« da napiše svog Mitka u »Koštani«, objavljene su i nekolike fotografije u vezi sa Borinim delima, a uz njih i jedna Borina fotografija kad je bio u sedmom razredu gimnazije. To je otprilike onda kad je počeo da postiže prve književne uspehe. Bora je snimljen na nekom divanu, jer sedi prekrštenih nogu »po turski«, ili, možda, na nekom izletu sa drugovima, pa je slika kasnije izdvojena. I po izrazu lica i po odelu i pozi mladi literata — Bora Zlatni — kako su ga zvali u Vranju i školi po očevoj majci koja ga je odgajila posle rane smrti njegovih roditelja, izgleda mnogo više »poetično« nego »prozaično«. I vrlo verovatno da ova slika potiče iz dana kada se on bavio u prvom redu poezijom, i to poezijom koja »zahteva«, kod mladih ljudi naročito, i specijalan stav i način odevanja: sentimentalno zamišljen sa belim zatvorenim okovratnikom bez kravate.

Bora je rođen 1876 u Vranju. U svom rodnom mestu završio je osnovnu školu i sedam razreda gimnazije,

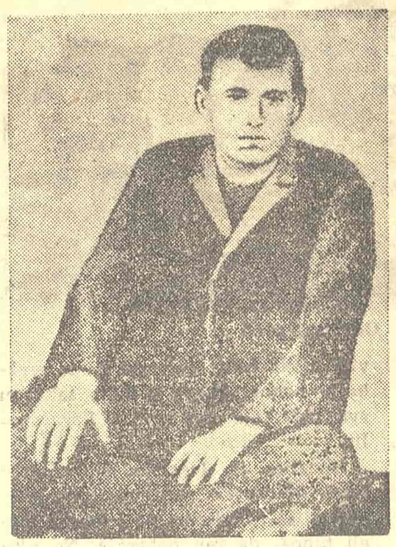

Bora Stanković kao gimnazijalac

osmi s maturom u Nišu. U godini 1896 ulazi na Veliku školu na kojoj završava prava 1900. Rođen je 1876, a međutim ima pisanih tragova o njegovim literarnim pokušajima već 1890.

Godine 1908 u Nišu je izdata spomenica povodom proslave 25-godišnjice đačke literarne družine »Njegoš«. U toj spomenici štampana je i jedna đačka pesma Borina, koja je inače čitana još na jednom đačkom sastanku održanom 1890, što znači da je morala biti napisana ili te ili možda godinu dana ranije. A 1900 Bora je mogao biti najviše na maloj maturi, u Vranju.

Pesma glasi:

STAN'TE SUZE

Ruka drhti, pero piše
Ove retke, strofe male;
Suza suzu sama stiže
— Hartiju su pokapale.

Stan'te suze, ne tecite,
Pokoja mi dajte malo;
Natrag vrelu! Usahnite!
Da opevam žiće palo.

Palo žiće, ideale,
Dušu mladu — utrvenu
Želje moje, tek procvale,
Budućnost mi razorenu.

Ja ne vidim više ništa
Na zenitu neba svoga;
Sam se vidim sred zgarišta
sred pepela žića moga...

— — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — —

— Piši ruko, do iskona
Bar olakšaj srcu vaj!
A kad kloneš ruko bona,
Tad će biti svemu kraj.
Vranje

Po svemu izgleda da je Bora, kao učenik gimnazije doneo lep broj pesama iz svoga rodnog mesta, i da je napisao još veći broj u Nišu. U zapisniku u arhivi družine »Njegoš« iz 1894—1895 stoji: »Ocena na pesme B. Stankovića — književni odbor« iz čega se može zaključiti da je očigledno bilo više pesama, ali one, na žalost, nisu sačuvane, kao što nije sačuvana ni sama »ocena« tih pesama.

Godine 1938 u Nišu je izdata spomenica povodom pedesetogodišnjice ove đačke družine. U uvodu spomenice nalazi se i kratak istorijat družine i prikaz stanja od njena osnivanja. Na jednom mestu toga uvoda, između ostalog, veli se i ovo:

»Radova je u arhivi mnogo, a među njima se ističu radovi Ahila Mihailovića, kritike D. Arnautovića i pesme Ljub. Simića, **B. Stankovića**, Mileve Milošević, Miloša Zarića i Dušana Jovanovića...

Od svih ovih članova se izdvajaju Ljubomir Simić, pesnik čije su pesme još dok je bio đak štampane u listu »Gradina« i Bor. Stanković, koji, interesantno je, piše samo pesme. Stanković je kao pesnik veliki pesimista iako znamo da u životu dok je bio đak nije bio takav...«

(»Gradina« je list koji je izlazio kratko vreme u Nišu. U ovom listu i Bora je kasnije kao istaknuti mladi književnik počeo da objavljuje svoje najveće delo — »Nečistu krv« — dok je još bilo zamišljeno kao pripovetka, ali je objavljivanje obustavljeno zato što je urednik odbio da štampa onu scenu o gluvonemom Vanku i Savki S. P.)

Međutim kao što nema Stankovićevih pesama i ocene o njima, nema danas ni te arhive niške đačke družine. Ona je propala za vreme Drugog svetskog rata.

Siniša PAUNOVIĆ

BRIGADE U ČELIČANI

Do ovih starih peći sa temperaturom od 1.800 stepeni, već nekoliko desetina godina dolaze radnici iz sela i grada. Dolaze u svojim plavim zamašćenim odelima, danas neumorni i nasmejanih lica za razliku od njihova dolaska u ranijim vremenima. Danas oni znaju da rade za sebe, za svoju zemlju, za svoj narod; svesni su da svakim kilogramom rastopljenog željeza ubrzavaju izgradnju socijalizma. A nekad su oni radili samo za održanje golog života, svoju snagu su davali za drugog.

Dovoze oni gvozdenu rudu pred ogromna usijana ždrela starih isluženih Martenovih peći, iskrcavaju je iz vagoneta i opet odlaze po nove tone. I tako to ide kao neprekidni lanac u toku celoga dana. Danas oni rade u tri smene. I to svakoga dana. Tu se lije čelik za naše potrebe, to je srce naše industrije.

Stare Martenove peći, kroz čija sagorela vrata liže crveni plamenovi vatre koja se gube neiskorišćena u vazduhu, gutaju ogromne tone gvozdene sirovine i starog železa. I pod pritiskom ogromne temperature koja se razvija u njima, to staro ili neprerađeno železo pretvara se u elastični čelik.

Gledamo u tri bezdana otvora stare Čeličane i posmatramo zažarene peći koje su u dosadašnjoj službi čoveku rastalile stotine hiljada tona gorućeg gvožđa od koga je pravljeno oružje za ubijanje čoveka. Stari gospodari ovoga železnog giganta koristili su snagu postrojenja za svrhe koje su daleko od potrebe ljudskih, najčešće, za pojačanja vojnog kapaciteta eksploatatorskih klasa.

Pre nekoliko časova čvrsta masa gvožđa sad više nije kruta. Polako se pretvara u tečnost. Ljudi su iskoristili razornu snagu vatre pretvorivši je u snagu života, socijalističke izgradnje. Danas je ovde ukroćuju i koriste za nas naši ljudi, znojni i čađavi, ali neumorno vedri i raspoloženi. Oni uz pesmu pravilno koriste svoje snage koje nadmašuju stihiju prirode, snagu plamena koji topi gvožđe i kali čelik...

Brigadisti Ante Smoljana, goli do pasa, napregnutih mišića, koštunjavi i čelično čvrsti, neumorno razmahuju svojim snažnim rukama. U polusenci njihove siluete kreću se sa vagonetima napunjenim starim gvožđem do u žarenih peći. Sačekuju da njihovi drugovi — omladinci nategnu lance i za trenutak podignu masivna nagorela železna vrata ogromnih peći. Snažnim pokretima oni ubacuju sirovinu u plamena ždrela triju kolosa i vraćaju se po novi teret. I tako bez prekida punih osam časova oni dovoze vagonete, hrane gvožđem zažarenu utrobu velikih plamenih očiju i posle otpremaju tekući čelik na određena mesta.

»Borba za svaku tonu čelika najjača je borba za izgradnju socijalizma«, to je borbeni poklič svakog junaka ove Čeličane u kojoj se zajedno kale i čelik i ljudi.

— Što više čelika našoj industriji, bliži smo ostvarenju velikih naših zadataka izgradnje socijalizma, konstatuje plećati brđanin Marko Šimić. To je naš odgovor klevetnicima, Partiji i drugu Titu.

— Mi smo navikli na vrućinu, ponosno kaže livac Stanko Lazić. A danas pogotovu kad vodimo borbu na polju naše izgradnje protiv laži i kleveta koje se slivaju na našu zemlju sa svih strana, nama naš posao nije težak.

Na ovim pećima radi se još uvek onako kako se radilo pre više desetina godina. Mehanizacija do njih još nije stigla. Ali snažne ruke boraca za socijalizam nadoknađuju nedostatak mašina, dizalica, automatskih sprava za hvatanje, prenos i ubacivanje sirovog gvožđa u užarena ždrela peći. Sa sirovim železom brigadisti ubacuju i magnezit, i boksit, i kreč i dolomit. Sve je to potrebno da se očisti ono što je suvišno u železu, što treba da mu da čvrstinu i elastičnost, ili što treba da apsorbuje nepotrebne elemente i omogući definitivnu pripremu za izradu čelika.

Stare peći danas nose sobom progres u zemlji, materijalni napredak i pored jednostavnosti procesa proizvodnje. One su stare, ali su pored njih novi ljudi, borci za napredak, junaci naše izgradnje. Tu su koščati Mijo Jozić, snažni Jevrem Lukić, otporni Muslija Alispahić, neumorni livac Stanko Lazić, neumorni radnici Osman Smurko i Jusuf Delić. Oni hoće da budu najbolji u Čeličani, kao što su juče bili njihovi drugovi iz susedne brigade. Oni dolaze rano ujutro sa prvom smenom. Većinom su sa sela, iz okoline Zenice. Dođu oni svojim starim pećima koje vole i s kojima godinama žive. I nikad ne osećaju težine u poslu. Ni ogromna temperatura, ni naporan rad, ni svakodnevni dolazak izdaleka, ne ometa brigadiste brigada Stare Čeličane da sa punom tačnošću izvršavaju svoje zadatke. Oni liju čelik za naše druge fabrike, za gradnju električnih centrala, gvozdenih plugova i traktora, za potrebe naše narodne odbrane.

Osam časova im je potrebno da izliju jednu peć i pripreme drugu. Ali su oni, baš na ovom mestu, ubrzali ovaj proces. Oni su u stalnom takmičenju. Sad rade za visoku proizvodnju.

— Još neko vrijeme su nam potrebne stare peći, kaže član Smoljanove brigade Jevrem Lukić. Za 20 minuta stjerali smo na nul stepeni. Nije bilo punjenja. Nismo oklijevali. Čim smo izbacili jedan materijal, ubacili smo novi.

Svesni su oni da će se mesto ovih starih Martenovih ovde dizati nova, moderna livališta. Danas oni probaju rezultat levanja jednom malom »kašikom«, liv sipaju u minijaturnu kokilu, pa nose u kovačnicu da se kuje, a odatle šalju u laboratorij na analizu. I odmah, čim dobiju rezultat nalaza, otvaraju mala vrata s druge strane peći i puštaju užarenu svetlu reku rastopljenog gvožđa do ogromnog tenka-cisterne. Za petnaest minuta masa tečnog čelika ispuni cisternu koja ga prenosi do velikih kokila, smeštenih u posebnom bazenu. I dok se kokile pune užarenim čelikom, kiša svetlih varnica u vidu vodoskoka prska oko ovih velikih kalupa dok se posle određenog vremena ohlade, oslobode čeličnih masa, prenose na slagališta, a onda... u valjaonicu na preradu.

Na prvoj peći radi najbolja brigada Čeličane. To su ljudi najboljeg livca Ahmeta Ćurića. Oni rade u prvoj smeni. Njegova brigada najbolje i najbrže puni peć. U borbi ostvarenje plana ona je postavila nov rekord i ubrzala proizvodnju. Dok je ranije za punjenje jedne peći bilo potrebno dva i po do tri časa danas oni taj posao svršavaju kao graditelji socijalizma za dvadeset i pet minuta.

Prelazna zastava preduzeća se ponosno lepršа na njihovom radilištu, pored njihovih peći. Ahmetova brigada je već odavno nosi i veruje da će je i dalje držati.

— Mi se borimo sa svima. Takmičimo se u proizvodnji, radnoj disciplini; sad se borimo za visoku proizvodnju. Radimo po novom metodu, kaže ponosno skromni Ahmet.

Tačnost u dolasku na posao, drugarski odnos među brigadistima, iskorišćavanje svakog trenutka na poslu podigli su ovu malu brigadu livaca Stare Čeličane do visine najboljeg radnog kolektiva u Železari. Dobra organizacija posla njen je sistem koji omogućuje da iz dana u dan ona povećava brzinu i poboljšava kvalitet rada.

U ovoj brigadi rade i Vehan Halović, Izet Selimović i Gojko Todorović. Svi su oni skromni ljudi, ali oduševljeni i borbeni do pobede. U svojim rukama drže čvrsto zastavicu. I ponosni su što je još uvek njihova. Ali je potrebno i dalje biti budan, pronalaziti sitne izume u poboljšanju organizacije posla da i dalje budu najbolji. Oni to mogu i hoće. Borba za prestiž je velika. Njihove fizičke snage su podjednake, uslovi rada su manje-više slični, oduševljenje za izvršenje plana ogromno, i... veličina zadatka svakodnevno izbacuje nove snage, racionalizatore i sve bolje organizatore posla.

Tu rade ljudi. Stiču svakodnevno nova iskustva. Ljubav prema izgradnji goni ih i na razmišljanje o boljoj organizaciji posla i novim ostvarenjima. A kad svuda dođu mašine, oni će postizati sa manje rada i napora ogromne rezultate. Njihove peći će biti moderne kao one na Novoj Čeličani, koje su sami izgradili i koje danas omogućuju gigantske korake njihove Železare.

Stare peći biće uskoro zamenjene novim, koje oni sami podižu.

I u Valjaoni rade ljudi. I tu čovek upravlja proizvodnjom. Mašine su ovde, doduše, preuzele mnoge poslove. Ogromni ingoti izlivenog čelika, koji je došao iz kokila Ante Smoljana i Ahmeta Ćurića, klize dugim užarenim hodnikom. Opet su u pećima, ali sa nešto manjom temperaturom od one u Čeličani.

— Borimo se za svaku tonu čelika. Izvršimo plan do roka date obaveze i sačuvajmo čast našeg kolektiva. Naš zadatak i cilj je ispunjenje plana — to su devize ljudi koji usmeravaju teški mehanizam određenim putem. Specijalni valjaonički signal daje znak za početak rada. Ogromna gigant-dizalica puštena je u pogon jednim pokretom ruke svog »rukovodioca« koji sedi visoko gore u maloj pokretnoj kabini. Gigant se polako pokrenuo. Okreće veliku »ruku« i kreće prema užarenoj peći. Vrata se otvaraju, ruka kolosa ulazi kroz plamena usta u utrobu velikog ognja i ponovo se vraća natrag, u slobodni prostor hangara Valjaonice. Obuhvatila je teški ingot čelika. Dolazi ponovni okret mašine, pa lagani pokret napred i automatsko otvaranje »ruke«. Za čas je čelična masa na valjcima kojima je »popođen« ceo hangar. I odmah počinje njegov put. Kratko vreme plovi čitavim nizom valjaka kao na talasu, a onda prolazi kroz branu-presu, sastavljenu od mnogotonskih teških valjaka. Ingot ulazi među čelične mase vertikalno postavljenih valjaka prese, koji ga pritiskuju i rastanjena propuštaju dalje niz talase novih horizontalnih valjaka do noža za obrubljivanje, »fazioniranje«. Otuda se opet vraća pod vertikalne valjke, ponovo se rastanjuje i opet odlazi talasima niz hangar Valjaonice. I tako se igra mehanizma i prerade ponavlja dok se ingot ne stanji na nekoliko santimetara, i ne produži na trideset do četrdeset metara. U drugom valjačkom stanu on dobiva svoju debljinu. A ovim ingotom sledi drugi. I tako redom, cela Valjaona je u pokretu.

Na mestu, visoko pored bubine giganta-dizalice ponosno stoji devojka koja u ruci drži poluge. Ona upravlja celim ogromnim pokretnim mehanizmom stotina valjaka ove gigantske prostorije. To je Milka Žugaj iz Topuskog u Hrvatskoj. Ona budno prati svaki pokret čeličnih masiva koje donosi elektrodizalica, pušta u pogon svoj deo valjka i noževa dole u hangaru. Ona hladnokrvno i s poznavanjem posla upravlja kotrljačom i prevlačnikom koji prebacuje rastanjeni materijal s jedne strane ogromnog prostora na drugu, s jedne mašinerije masivnih valjaka na druge.

S nama je jedan uslužni radnik Valjaone, stari šezdesetdvogodišnji Konjičanin Božidar Lazić. On je ovde proveo jedanaest godina života. Još uvek se drži odlično, i hteo bi da radi ponovo na poslu u Valjaoni. Ali poslovi zahtevaju da radi na drugom mestu, a na njegovo mesto su došli drugi, mlađi, isto tako iskusni i vešti ljudi koji ostvaruju svoje zadatke danas sa više sistema i organizacije posla, svakako brže i preciznije nego je to bilo pre rata. Brigade Valjaone danas rade za sebe i svoju zemlju, a nekad... Bili su žrtve stranih i domaćih kapitala. Danas narodna država omogućuje rad po normi, olakšava posao brigadnim sistemom rada, i oni svojim pregalaštvom i oduševljenjem povećavaju produktivnost rada i ubrzavaju proizvodnju. A zato dobivaju neuporedivo veće dnevnice i stvaraju bolje životne uslove.

.... Njihov grafikon; odlično agitaciono sredstvo, ali i sredstvo za evidenciju i kontrolu, govori:

»Najbolja smjena: III, najbolja brigada: Safet Nadžaković, najbolji radnik u brigadi: Safet Nadžaković.

Trenutna situacija:

Broj nepismenih u III smjeni 18, broj onih koji posjećuju analfabetske tečajeve 7, broj koji bi trebalo, da idu na stručne kurseve 30; posećuju kurseve 21«. To je trenutna situacija kulturnog stanja i života onih koji neumorno rade na ovom odgovornom poslu u Teškoj valjaoni, gde prerađuju čelik koji dolazi iz Čeličane, za potrebe naše industrije i narodne odbrane. I ovde, na ovim grafikonima, koji služe i kao potsticaj za nov polet, kulturni život i rad imaju svoj određeni značaj. Pitanje uklanjanja nepismenosti i proširenje vidokruga znanja kroz opšte obrazovne i stručne kurseve, zadaci su koji se ni ovde ne zaboravljaju i o kojima se vodi računa. To je zahtev samih radnika, to je njihova želja. Oni hoće i na ovom sektoru da se takmiče i da uporedo sa proizvodnjom izgrađuju i svoju kulturu kako bi sutrašnji dan dočekali sa novim znanjem i sposobnostima, potrebnim novom čoveku socijalističke zemlje.

Safet BURINA

ZAPISI IZ LAZAROPOLJA

Dok smo se uspinjali vijugavim putem, koji su sami zadrugari, tu, na vrtoglavoj visini, gde je doskora bila samo kozja staza, usekli u planinski masiv, obuzimalo me nemirno uzbuđenje. Da priznam, ja se uvek uzbuđujem pri susretu sa publikom, sa ljudima, kojima treba neposredno, živom rečju, iza osvetljene rampe, pričati o životu, o onome što naše pero stavlja na hartiju u tišini radnih prostorija. Više nego ikad mučilo me pitanje: kako će zvučati moje reči pred ovim ljudima, koji su u planini, na kamenu začeli novi socijalistički život, koji tako snažno i duboko doživljavaju stvarnost revolucionarnog preobražaja svoga života? Ni raskošna lepota rane planinske jeseni, koja je nekako naročito štedro rasula svoj spektar boja i mirisa, nije bila u stanju da rasprši to neugodno i u isto vreme radosno osećanje.

U Lazaropolje smo stigli pred smiraj sunčanog oktobarskog dana. Na zvuk automobilskog motora, ispred bele zgrade novog zadružnog doma, okupilo se oko nas nekoliko ljudi, koji su se našli tu negde, u blizini, ne iz puste radoznalosti dokoličara, koje smo nekada sretali u učmalosti seoske atmosfere, već kao brižni gostoljubivi domaćini da nas prvi dočekaju i pozdrave. I dok je dežurni brigadir poslao da o našem dolasku obaveste Taška, pretsednika zadruge, koji je večito negde u poslu — u ćilimarnici, u štalama ,na gradnji nove tekstilne radione, kod ovaca — sedimo u prostanom svetlom zadružnom

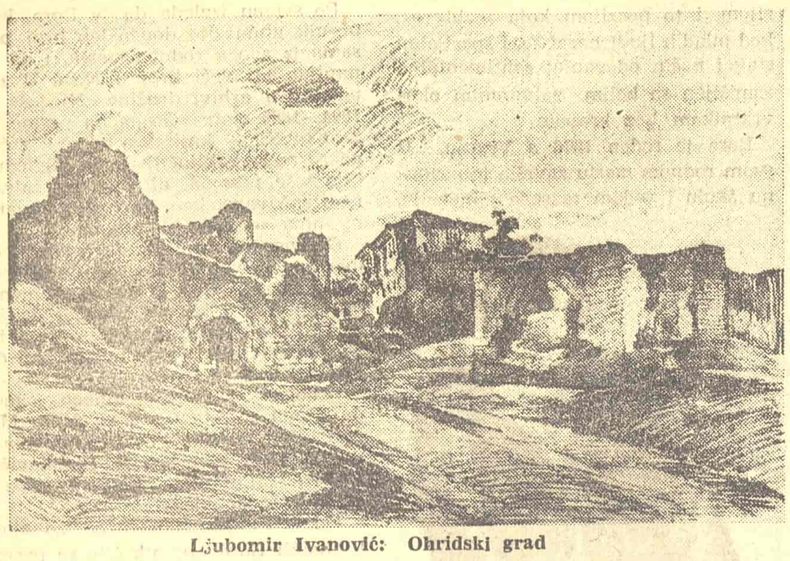

Ljubomir Ivanović: Ohridski grad

restoranu i razgovaramo sa zadrugarima. Oni nam, ne bez ponosa, pričaju o uspesima svoje zadruge, koja zasluženo nosi naziv prvaka u Makedoniji, o divnim persiskim ćilimovima, koje lazaropoljske tkalje sada ukrašavaju novim, narodnim šarama, u noseći u njih sav zanos svog novog života; o zadružnoj hidrocentrali, koja će naskoro da zalije novom svetlošću njihove domove, o njenoj turbini koju je trebalo dobaviti iz inostranstva, a koju je izradio sam, po vlastitom nacrtu, zadrugar-bravar Đorđe Nestorovski. Stari Mitre Đinovski učesnik u Ilindenskom ustanku, blaga naborana lica, priča nam, sa senkom tuge u drhtavom staračkom glasu, o teškoj pečalbarskoj prošlosti Lazaropoljaca, o kojoj, srećom, najmlađi znaju samo po pesmama što se i sada pevaju. I dok tako s njima razgovaramo, vreme neosetno prolazi, a veče u planini nailazi iznenada i rano — bliži se čas našeg istupanja pred lazaropoljskim zadrugarima. A tako smo hteli da dotle dospemo da doživimo bar delić njihovog bogatog života, da ponešto razgledamo i donekle produžimo ograničeno vreme našeg boravka među njima!

Radosno nas je iznenadila organizacija ove književne večeri. Iako smo došli nešto ranije nego što je bilo predviđeno, našli smo se u prepunoj sali ćilimarske radionice (nova velika sala za priredbe u zadružnom domu još nije potpuno dovršena), na improviziranoj pozornici, ukrašenoj divnim persiskim ćilimovima. Nigde pre toga u selu nismo videli afiše, niti smo čuli da neko poziva ljude na priredbu; oni su se okupili nečujno, bez šuma i nametljivosti gradskih zvučnika i afiša. I sada, dok je napolju udaljenim zvukom mehanica iz stočarske farme zamirao tihi jesenji dan, sedelj su oni, tkalje, pastiri, poljoprivredni radnici sa zadružnih bašta, i nestrpljivo iščekivali naše reči. I mi smo — to sam snažno osetio — čitali bolje i ubedljivije nego dotle. Nestalo je svakog strahovanja da nas neće primiti srcem i mi smo im, ljudski jednostavno i prosto, kazali delić velike istine o našoj socijalističkoj stvarnosti, u kojoj oni sami, prvoborci za preobražaj sela, svetlo zrače. Slušali su pažljivo, zažarenih očiju, upijajući sva ku reč. A treba reći da je to bila prva priredba ove vrste u selu!

Kad smo završili, čekalo nas je prijatno iznenađenje. Spontano, bez pretkodne pripreme, za uzvrat nama, gostima, članovi zadružnog kulturno-umetničkog društva koje — kao i zadruga — nosi ime poginulog pesnika Koče Racina, izveli su kratak, sadržajan program. Sedam mladih devojaka, tkalja iz ćilimarske brigade, pevalo je setne pečalbarske popevke, pesme borbe i pobede makedonskih partizana, a na kraju i pesmu o novom radosnom životu, u novoj socijalističkoj domovini, koju je spevao pretsednik zadruge Taško Grujevski. Izdvajao se među njima naročito svojom kristalnom zvonkošću i jasnoćom alt sedamnaestogodišnje tkalje Zlate Adžijevske, za koju je malo reći samo da je lepa. Sutradan, kad smo je ponovo videli za razbojem kako vično upliće šare na ćilimu, u njeznim inače svetlim i uvek nasmejanim očima bilo je tuge: poslednjih dana, prvi put otkako je sela za razboj, ona je podbacila, za neznatan procenat, plan proizvodnje i sada se njeno ime nalazi na tabli, sa desne strane, onde gde se upisuju slabosti i greške zadrugara. Vidim: ona to duboko preživljava što se to desilo baš sada kada su u selu gosti. Kada je pitamo da li će nadoknaditi izgubljeno, ona stidljivo obara pogled i kao potvrdu kaže nešto, crveneći, ali se i po očima vidi njena tvrda rešenost da se greška ne ponovi. Takva je Zlata, takvi su svi ljudi koje smo sreli u Lazaropolju.

Izbeglica iz Jegejske Makedonije Lazar Markovski recitovao nam je te večeri, sa uživanjem na kome bi mogli mnogi da mu pozavide. Na njegovom slabom, voštanom, gotovo prozirnom licu, život i patnje ostavili su mnoge tragove, ali grozničavi sjaj njegovih živih očiju govori da u tom fizički slabom čoveku živi intenzivan, nemiran duh. Lazar je u velikoj zadružnoj porodici kao i stotine i hiljade njegove braće po krvi i udesu, našao svoj novi dom, pa me nije čudila ljubav i zanos sa kojima nam je, izjutra, pokazivao farmu od nekoliko desetina belih lepo odnegovanih zečeva, koju mu je zadruga poverila na rukovođenje.

* * *

Dvasetak časova u lazaropoljskoj zadruzi — to je samo trenutak kojim se da tek naslutiti veličina onoga što se desilo u nekada zaboravljenom, planiskom pečalbarskom gnezdu. Ali se taj trenutak, kao dubok doživljaj, ureže u svest i dugo se pamti.

Na rastanku, naši gostoljubivi domaćini, žaleći što nismo ostali duže, podnose nam knjigu u lepom crvenom povezu — knjigu utisaka. Zapisao sam nekoliko reči o ljudima Lazaropolja, ali su mi se one istog časa učinile strahovito bledim u svojoj suvoparnoj konvencionalnosti. Malo je to da se kaže sve o pretsedniku Tašku, koga je Partija uzdigla do organizatora života, o lepop tkalji Zlati, o onoj stotini komunista, koji su izrasli u zadruzi, o svima ljudima Lazaropolja, koji su u divljem orlovskom gnezdu stvorili svoju uzor-zadrugu.

Jovan BOŠKOVSKI

IZ KONCERTNE DVORANE

Na koncertu simfoniskog orkestra radio-Beograda, održanom 1 novembra pod upravom dirigenta Oskara Danona, pored solista Mirka Dornera koji je svirao koncert za violončelo i orkestar od Dvoržaka, izvedena su i dva simfoniska dela: Simfoniski epos Josipa Slavenskog i II simfonija Betovena.

J. Slavenski je u svome delu pokušao da muzički odrazi herojsku borbu i otpor naših naroda protiv fašističkih zavojevača. Pored čistog muzičkog izraza nalazimo tu i na grube naturalističke efekte. Prvobitno zamišljena i kompovana kao kantata, ova kompozicija je naknadno preinstrumentirana u samostalno orkestarsko delo u četiri stava. Time je izgubila od svoje jedinstvenosti i jače je ispoljena fragmentarnost njene konstrukcije. To se ne bi moglo reći i za treći stav koji jedini deluje jedinstveno, ali i on samo kao slika raspoloženja. Originalan muzički jezik, tehnika orkestracije i smisao za tonsko bojadisanje dali su mnogim značajnim momentima duboku muzičku vrednost.

Posle nedavnog uspeha na međunarodnom muzičkom festivalu u Ženevi, gde je kao prvoplasirani takmičar nagrađen drugom nagradom, violončelista Mirko Dorner pokazao je i na ovome koncertu svoj stalni napredak. Moglo bi mu se ipak primetiti da ekstatično raspoloženje lirskih i uzrujanih partija kod njega često pređe u egzaltaciju, čime smanjuje visoki interpretativni nivo za koji je sposoban.

Dirigent Oskar Danog pokazao je napredak. Pokreti su mu bili precizniji i sigurniji. U tumačenju Betovena ispoljio je smisao za stilsko izvođenje ove simfonije ,iako nije u potpunosti ostvarena zvučna pregnantnost Betovenovog dela ,naročito nedovoljno objedinjenom zvučnošću gudačkog korpusa. Njegova je velika zasluga za ostvarenje partiture Slavenskog.

B. A.

Rad Kluba mladih pisaca Beogradskog univerziteta

Listajući zapisnike predratnih studentskih literarnih družina vidimo da je njihova delatnost bila skoncentrisana na borbu protiv dekadentne buržoaske umetnosti i da je ta delatnost bila podređena interesima borbe naprednih studenata i narodnih masa koje su se pod rukovodstvom KPJ pripremale za svoje konačno oslobođenje.

U novim društvenim uslovima, posle pobede naše Revolucije, počeo se razvijati literarni rad na našem Univerzitetu našavši se pred novim zadacima. Sa početničkim slabostima i bez dovoljno iskustva u radu literarna sekcija postigla je izvesne rezultate pomažući razvoj mladih pisaca, dok nije, prošle školske godine, odlukom Univerzitetskog komiteta narodne omladine, formiran Klub mladih pisaca. Klub je organizaciono bio uključen u kulturno-umetničko društvo »Branko Krsmanović« i imao je, uglavnom, dve sekcije, literarnu i sekciju filmske kritike. Pošto je delatnost kluba krajnje diferencirana od delatnosti društva, to je njegovo organizaciono vezivanje za društvo postalo izlišno- ako ne i kočnica njegovog rada. Iz tih razloga i zbog proširenja rada ove godine klub je odlukom Univerzitetskog komiteta Narodne omladine postao samostalno, centralno literarno telo našeg Univerziteta. Postojeće fakultetske sekcije prestale su da rade, a njihovo članstvo obuhvatio je Klub.

Tako se Klub mladih pisaca našao pred novim zadacima u ovoj školskoj godini, kada se uzme u obzir da je Klub nova forma rada onda njegovi dosadašnji rezultati mogu zadovoljiti. Prošle godine dat je veći broj književnih večeri.

Pored takvih večeri za studente u Beogradu posećene su radne zadruge u Lovćencu, Jakovu i Kovinu, date su večeri u Novom Sadu, Pančevu, Kragujevcu i Valjevu. Posećena je nekoliko gimnazija u Beogradu, dve fabrike i jedna ustanova. Interesovanje za ove večeri i masovne posete, na kojima su članovi Kluba čitali svoje radove, svedoči da je oslobođenje narodnih masa probudilo vrlo živ interes za umetničku literaturu kod njih. Ma da u potpunosti program tih večeri nije mogao zadovoljiti zahteve slušalaca, ipak su napori mladih pisaca na umetničkom oblikovanju naše stvarnosti toplo primljeni.

Klub je dobio pomoć od Udruženja književnika Srbije, preko zajedničkih sastanaka na kojima su članovi Kluba čitali svoje radove i čuli kritiku naših književnika; ti sastanci su im pomogli da savladaju slabosti u svome literarnom delu.

Predavanja, diskusije o zbirkama i pitanjima filmske i umetničke literature, kolektivne posete, jubileji, privukle su Klubu mladih pisaca znatan broj članova — studenata. Uistinu, jezgro mladih pisaca u Beogradu čine studenti. Ta činjenica pokazuje da Klubu i njegovim članovima treba posvetiti pažnju i pomoći ih u radu. Sem toga izvestan broj članova Kluba, i to mahom najaktivnijih, kandidati su Udruženja književnika Srbije i štampali su, ili pripremaju zbirke svojih radova. Sve to govori o izvesnoj literarnoj snazi Kluba. Na majskom festivalu studenata Beogradskog univerziteta učestvovalo je nekoliko članova Kluba sa svojim radovima, od kojih su neki i nagrađeni.

Sekcija filmskih kritičara dobijala je prošle godine pomoć Komiteta za kinematografiju NR Srbije. Naši stručni filmski radnici držali su predavanja članovima sekcije, organizovane su diskusije o domaćim i stranim filmovima, pisani su prikazi u listovima i časopisima. Sekcija je okupila prošle godine veliki broj članova, oko stotinu. Predavanja o filmu, koja su držala dva člana sekcije (V. Eraković i D. Zega) brigadistima na Autoputu, pokazala su živo interesovanje za film, a s druge strane i napredovanje samih članova koji su se razvili u krilu sekcije. Na nedavnom savetovanju filmskih radnika istaknuta je važnost ove sekcije iz koje će se regrutovati filmski kritičari i drugi radnici na našem filmu.

Ove godine, kao samostalno telo, Klub mladih pisaca — studenata ima povećane i veoma važne zadatke. Ozbiljan i glavni zadatak Kluba je okupljanje i pomoć svim studentima koji rade na umetničkoj i filmskoj kritici da se ideološki uzdignu, stručno izgrade, kako bi što zrelije i potpunije u svojim radovima odrazili našu Narodnu revoluciju i socijalističku izgradnju.

Plan rada Kluba u ovoj godini počeo se ostvarivati, ali se nailazi na neke teškoće. Klub još nema potrebnu biblioteku i čitaonicu sa našim literarnim i stručnim časopisima, koji su nužni uslov kulturnog obrazovanja njegovih članova.

Ove godine Klub će razviti svestranu delatnost: priredиće se književne večeri, diskusije o zbirkama i knjigama naših mladih i starijih pisaca, o delima stranih pisaca, posetiće se radne zadruge gde će se prikupljati građa za literarnu obradu, prikazivaće se filmovi i diskutovaće se o njima, držaće se predavanja iz filmske umetnosti, sastanci sa starijim književnicima, ideološko-politička predavanja itd. Umetnička komisija, koja postoji pri Klubu, priprema jedan zbornik književnih radova mladih pisaca — studenata Beogradskog univerziteta.

Na taj način, razvijajući svoju delatnost i nastavljajući tradicije naprednih studenata, koji su radili pre rata na literaturi, Klub ima pred sobom kao zadatak okupljanje svih mladih pisaca — studenata, političko izgrađivanje i literarno snaženje, borbu protiv dekadentnih i bezidejnih pojava u radovima mladih, a za ostvarivanje načela da kultura i umetnost postanu svojina najširih narodnih slojeva.

Danilo NIKOLIĆ

Povodom osnivanja pozorišta lutaka u Beogradu

Vaspitnu ulogu i umetničku vrednost pozorišta lutaka počela su dobijati tek prošlog veka. Tako ova pozorišta u pojedinim zemljama postaju postepeno prave vaspitne ustanove pod rukovodstvom države ili drugih kulturno-prosvetnih institucija, i dostižu visok stepen kulturne vrednosti. Dokaz za to jesu mnogobrojna pozorišta u Sovjetskom Savezu, Čehoslovačkoj republici i drugim slovenskim zemljama. Ima ih i u drugim kulturnim zemljama, no tamo su ona namenjena isključivo zabavi. Iako ova pozorišta u pomenutim slovenskim zemljama imaju karakter važnih pedagoških ustanova, ne izostaje im zabavna i umetnička uloga, ali su i zabava i umetnost tako usklađeni da koriste razvijanju dečjeg uma, umetničkog shvatanja i prosvetnog napretka. Isti zadataka treba pozorišta lutaka da imaju i kod nas.

Pošto kod nas do danas ne postoje pozorišni komadi za ovu vrstu pozorišta, tj. pošto komadi pisani ranije pre Oslobodilačkog rata ne odgovaraju današnjici, treba što pre stvoriti nova, savremena dela i za pozorišta lutaka, kako bi ona odmah, na početku svoga rada, mogla odgovoriti namenjenim im zadacima. Materijala za ovaj repertoar ima različitog i dovoljno: narodne priče i pesme, dečje priče i pjesme, bajke, basne, predanja, zatim motivi iz Narodnooslobodilačke borbe, borbe oko izgradnje i obnove zemlje i svih naprednih poduhvata današnjice. Kako su na pozornici lutaka velike mogućnosti za pozorišno izvođenje, to se na njoj mogu personificirati mnogi i mnogi predmeti i pojmovi: biljke, poljoprivredni proizvodi, lekovi, tehnički proizvodi i svi drugi mrtvi predmeti mogu da ožive i svojom igrom i rečju na očigledan način da ostvare kod malih i mladih gledalaca ono znanje koje inače stiču na manje-više suvoparan način u školama. Treba to samo obraditi u prigodan pozorišni prikaz, a to je i zadatak naših pisaca, a naročito dečijih, da se za ovaj zadatak angažuju i doprinesu stvaranju ove tako potrebne i nove književne grane. Pored izvesnih specijalnih tehničkih momenata ovi se pozorišni komadi neće mnogo razlikovati od komada za pionirsku pozornicu.

Ujedno sa stvaranjem novih pozorišnih komada za pozornicu lutaka, treba stvoriti i jedan specijalan tip, ličnosti, poput »Petruške« u SSSR, »Kašpareka« u Čehoslovačkoj, »Ginjola« u Francuskoj, »Panša« u Engleskoj »Polišinela« u Italiji, »Karadžoza« u Turskoj, »Kiće« u staroj Jugoslaviji. Ova lutka treba da bude središte pažnje a po mogućnosti i »glavni junak« u komadu, ili da ima bar ulogu »konferansijea«.

Kako ova pozorišta neće posećivati isključivo deca, jer već i sama tehnika izvođenja mami i odrasle gledaoce da ga posete, to se pozorišni komadi za ova pozorišta mogu podeliti na tri vrste. U prvu bi vrstu došli komadi namenjeni odraslima i širokim narodnim masama. U drugu vrstu došli bi komadi namenjeni starijoj deci i omladini, koji će pretežno poslužiti u prosvetno-vaspitne svrhe, a biće protkani zdravim dečjim humorom, uz ozbiljno tretiranje kulturno-prosvetnih problema, pored zabavne i umetničke vrednosti.

U treću vrstu došli bi komadi namenjeni najmlađim gledaocima, prožeti zabavnim i fantastičnim momentima a pristupačni mašti i shvatanju ovih doba uzrasta, no ipak poučne sadržine. Izvodiće ih dečji ljubimci — lutke — i u vidu životinja, uz vesele radnje, ali na očiglednim primerima, iz kojih će mališani na lak i zabavan način umeti razlikovati dobro od zlog.

Neosporno je da će pozornica lepe spoljašnosti, umetnički dekor pojedinih scena, i lutke, umetničke i savršene izrade i opreme, imati svoj vaspitni uticaj na gledaoce. Ali suštinu i glavnu sadržinu vaspitno-prosvetnog uticaja imaće sam pozorišni komad. To je izvor iz koga treba da se preko pozornice izliva reč koju, uz odigrani prizor, treba da primi i zapamti gledalac.

B. VALTROVIĆ

Marko Murat: Sipanska luka

DRAMSKE EMISIJE RADIO BEOGRADA

Radio dramski studiji pri radio stanicama u Beogradu i Zagrebu za sada su jedini stalni umetnički kolektivi koji se bave interpretacijama radio drame. Na drugim našim radio stanicama bilo je radio dramskih izvođenja, ali radio drama nije uvrštena u program kao stalna emisija. Beogradski i zagrebački radio dramski studiji imaju u neku ruku ulogu pionira, proučavajući i popularišući ovaj specifični umetnički žanr. Radio dramske emisije uvrštene su u program Radio Beograda još 1945, ali do formiranja stalne grupe radio glumaca došlo je u toku 1946 i 1947. Protekla sezona (1 septembra 1948 — 31 avgusta 1949) dala je prilične rezultate kako u pogledu podizanja umetničkog nivoa emisija, tako i u pogledu organizacionog učvršćenja samog kolektiva. Pripremanju dela za izvođenje posvećivano je mnogo više pažnje nego ranije. Na početku rada oko novog komada održavani su referati o piscu i delu, o epohi, sredini i ideji koje delo tretira. Kroz diskusiju, članovi studija su analizirali i produbljivali probleme iznete u komadu. Pitanje poboljšanja tehničkog izvođenja emisija i što bolje montaže (muzička pratnja, zvučni efekti itd.) rešavano je i praktično sprovođeno u toku protekle sezone.

Emisije radio drame davane su prosečno tri puta mesečno. Članovi Radio dramskog studija Radio Beograda izveli su u prošloj sezoni 15 dela domaćih i 7 dela stranih pisaca. Pri sastavljanju repertoara dato je prvenstvo domaćim piscima. Marin Držić bio je zastupljen sa tri dela: »Tirena (svečana emisija povodom proslave 400-godišnjice prvog prikazivanja ove pastprale), »Dundo Maroje« (izveden tri puta) i »Plakir«. Od Jovana Sterije Popovića data je »Pokondirena tikva«. U okviru proslave sedamdesetogodišnjice smrti Đure Jakšića — izvedeni su odlomci iz njegove tragedije »Jelisaveta kneginja crnogorska«. Kosta Trifković bio je zastupljen »Izbiračicom«, Milovan Glišić »Podvalom«, a Ivan Cankar »Kraljem Betajnove«. Izvedene su komedije Branislava Nušića »Narodni poslanik« i »Ožalošćena porodica«, a Stankovićeva »Koštana« davana je tri puta. Izvođena je i drama »Sile«, koju je prema romanu »Pokošeno polje« od darovitog rano premrlog književnika Branimira Ćosića dramatizovala Mila Dimić. Naši savremeni pisci bili su zastupljeni sa tri dela. Prikazana je komedija Jože Horvata »Prst pred nosom« ,drama Slavka Kolara »Sedmorica u podrumu« i komedija »Večera« od Skendera Kulenovića. Od stranih pisaca najviše su bili prikazivani sovjetski autori. U okviru proslave stopedesetogodišnjice rođenja Aleksandra Sergejevića Puškina izvedena je njegova tragedija »Boris Godunov«. Date su takođe klasične Gogoljeve komedije »Revizor« i »Ženidba«, kao i »Suma« od Ostrovskog. Šekspir je bio zastupljen komedijom »Kako vam drago«. Od američkih dela prikazan je komad »Duboki su koreni« od Džemsa Goa i Arnolda D'Isoa i radio-igra »Sutra«, od Eda Šulberga i Džeroma Laurensa.

U repertoaru se osećao nedostatak originalnih radio drama, tj. dramskih dela specijalno pisanih za izvođenje na radiju. Na ovom polju kod nas nije učinjeno još ništa. Naša književnost još nije zabeležila nijednu radio dramu, specifičnu vrstu dramske literature. Usled ovoga repertoar je bio sastavljen od pozorišnih komada, skraćenih i prilagođenih u vidu »radioobrada« za izvođenje na radiju (izuzetak čini već pomenuta američka radio-igra »Sutra«). I sama »radioobrada« zahteva solidno poznavanje tehnike interpretacije na radiju, specifičnih uslova koje nameće radio-studio. Ovom problemu treba takođe posvetiti mnogo više studioznijeg rada, da se »radioobrada« ne svede samo na skraćenje, »štrihovanje« pozorišnog dela od 2—3 sata, koliko traje na pozornici, na dužinu od 50—60 minuta, koju zahteva radio.

U režijskim koncepcijama i interpretacijama pojedinih komada bilo je odstupanja od realističkog slikanja stvarnosti. U izvođenju Glišićeve »Podvale«, na primer, nije bilo naročito potcrtano ono što je u ovom delu bitno, tj. nemilosrdna eksploatacija našeg seljaka od strane zelenaša, varalica i nenarodnih vlasti, već su u prvi plan izvučeni baš manje vredni komični efekti, lakrdijašenje i pijanka. Razume se da usled ovoga komedija realiste Glišića nije postigla potrebni uspeh. Sličnih grešaka u težnji za komičnim efektima radi komičnih efekata bilo je i u Nušićevom »Narodnom poslaniku«. Kao primer pravilne režijske postavke i dobrog glumačkog izvođenja mogu se navesti emisije »Koštane«, »Sila« i »Dunda Maroja«. Interpretacija »Koštane', oslobođena brojnih šablona i nepotrebnih rekvizita, kojima su obilovala predratna izvođenja ovoga dela, pružila je realistički odraz života u Vranju osamdesetih godina prošlog veka. Dela koja su postavljena na pravu osnovu, i uz to dobro interpretirana, postigla su zasluženi uspeh kod slušalaca.

U cilju međusobne izmene iskustava došlo je prošle sezone do uzajamnih gostovanja zagrebačke i beogradske radio drame. Zagrepčani su krajem novembra i početkom decembra 1948 gostovali u Beogradu i tom prilikom sa lepim uspehom dali emisije drama »Pobjednici« od sovjetskog pisca Borisa Ćirskova i »Srebrna kutija« od engleskog književnika Džona Golsvortija. Članovi Radio dramskog studija iz Beograda boravili su krajem decembra prošle godine u Zagrebu i preko Radio Zagreba izveli »Sile« od Branimira Ćosića i Mile Dimić i Stankovićevu »Koštanu«. Na zajedničkim radnim konferencijama doneti su zaključci za dalji rad oko ove mlade grane umetnosti.

U malobrojnim napisima o radio-drami, koji su se do sada pojavili u našoj štampi, potcrtana je potreba kritičkih osvrta na pojedine emisije, ali je po ovom pitanju veoma malo učinjeno. Kritike premijera dramskih dela izvedenih preko radija pomogle bi članovima radio drame u borbi za podizanje kvaliteta emisija i umetničkog kriterijuma samih izvođača.

Radi stručnog uzdizanja članova studija, direkcija Radio Beograda organizovala je u proleće ove godine tromesečni kurs na kome su predavani razni stručni i politički predmeti. Ovaj kurs, kao i novi kursevi koji će se održavati u toku ove godine, znatno će koristiti glumcima u njihovom daljem radu. Članovi studija sudeluju takođe i u drugim emisijama radio programa, a naročito kao impretatori književnih priloga.

Bogdan BULJAN

KULTURNI ŽIVOT U HERCEGNOVOM

Nigdje u Crnoj Gori nije tako razvijen kulturno-umjetnički život kao u Hercegnovskom srezu. Samo u ovoj godini osnovana su po primorskim mjestima i selima tri kulturno-umjetnička i tri kulturno-prosvjetna društva. Sem toga, sindikalno kulturno-umjetničko društvo »Orjen« iz Hercegnovog jedno je od najboljih u NR Crnoj Gori. Na ovogodišnjoj sreskoj smotri bilo je oko 450 izvođača programa.

Od šest omladinskih kulturno-umjetničkih grupa, koje rade nezavisno od društava, najboljи uspjeh postižu grupe učenika u privredi i učenica zabaviljske škole u Hercegnovom. Ove grupe su na sresku smotru izašle sa po jednim pozorišnim komadom i horskim pjesmama.

Pripreme za sresku i republičku smotru, koje su trajale do početka ovog polugođa, Sreski kulturno-prosvjetni savez uspio je iskoristiti za omasovljenje društava i podizanje njihovog kvaliteta. To se naročito uočilo na samoj republičkoj smotri, na kojoj su ova društva odnijela, pored diploma i pohvala, nekoliko nagrada u ukupnom iznosu od preko 50.000 dinara. Ženski i sindikalni horovi dobili su druge nagrade, a dramska sekcija seoskog društva »Sloga« iz Đenovića dobila je nagradu od 10.000 dinara za uspješno izvođenje komada »Kazna« od Ivana Dončevića. Na terenu ovog sreza ukupno radi 12 dramskih sekcija sa 130 članova, dok amaterskog pozorišta još nema. Na repertoaru ovih sekcija nalazili su se dosada pored jednočinki i drugih manjih komada, i veći komadi, kao što su »Sumnjivo lice« i »Pokojnik« od Nušića i dr. Vrlo su aktivne dvije bleh-muzike i 7 narodnih čitaonica koje nijesu u sastavu ovih društava. Gradska muzika u Hercegnovom osnovana je još 1910 godine i radila je stalno, sa prekidima u toku oba svjetska rata.

Samo u prošloj godini i do početka ovog polugođa razne sekcije dale su 165 priredbi. Društva su gostovala i u okolnim srezovima dajući pretstave za industriske radnike Tivta i ostalih mjesta. Obimni melioracioni radovi Sutorinskog polja, koji ovom srezu daju dva puta više obradivog zemljišta nego što ga je dosad imao, privukli su pažnju Sreskog kulturno-prosvjetnog saveza. Na radilištu je odmah među brigadistima organizovan dobar kulturno-umjetnički rad. U brigadi postoji hor od 30 članova, redovno se posjećuju bioskopske pretstave a na samom radilištu društva su dala pet priredbi sa bogatim programom. Sada, na izmaku turističke sezone, društva imaju više mogućnosti da razviju svoju djelatnost među graditeljima.

A. B.

BIBLIOGRAFIJA

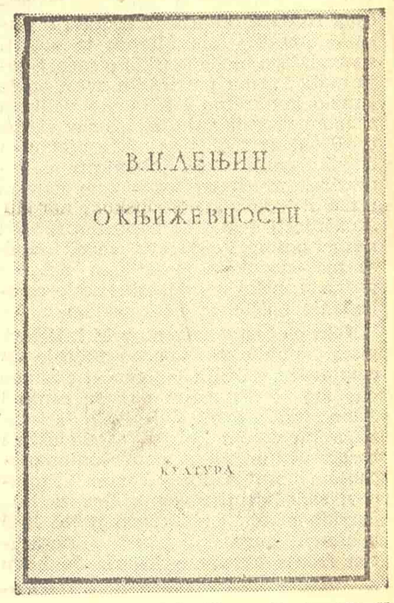

V. I. Lenjin: **O književnosti**, zbornik. U ovoj knjizi sabrano je sve što je Lenjin pisao o književnosti. Prvi put na našem jeziku ovde se objavljuju u jednoj knjizi svi Lenjinovi članci o Tolstoju, njegove misli o Bjelinskom, Černiševskom, Ščedrinu, Gorkom, Majakovskom, Barbisu, Aptonu Sinkleru. Članci i zapisi o partijnosti književnosti o značaju istinitosti u književnosti, o teoriji odraza, o značaju fantazije, o socijalističkoj kulturi i kulturnom nasleđu, o jeziku. Naročito dragocenost ovog zbornika pretstavljaju Lenjinova pisma Gorkom. Na kraju dodate su uspomene na Lenjina: N. K. Krupske, M. Gorkoga, Klare Cetkin i A. V. Lunačarskog. Knjigu je izdala »Kultura«, Beograd, 1949. prevod Dragiše Živkovića redakcija Marijana Jurkovića. Strana 235, cena 34 dinara. Stampano ćirilicom u 20.000 primeraka.

Mladen Leskovac: **Članci i eseji.** U knjizi su objavljeni sledeći članci i eseji: Srpsko građansko pesništvo XVIII veka, O Njegoševom Gorskom vijencu, Branko Radičević, Beleške o današnjoj Madarskoj, Biblioteka Tekelijanuma u Matici Srpskoj, Prvi kongres književnika Jugoslavije, Gostovanje makedonskog Narodnog teatra u Novom Sadu, Sećanje na Nenada Mitrova, Roman Petra Šegedina, Novi roman Dušana Đurovića Jedna američka satira na crkvu i monarhiju (Mark Tven), Zarko Vasiljević, Petefi. Izdanje »Matice Srpske«, Novi Sad, 1949 ćirilicom, 261 strana cena?

Fran Milčinski: Butalci. Knjigu ilustrovao France Podrekar. »Pionirska knjižnica« izdanje »Mladinske knjige«, Ljubljana, 1949, 103 strane ,cena?

Dragotin Cvetko: **Risto Savin**, osebnost in delo. Biografija slovenačkog kompozitora Rista Savina. Knjiga je snabdevena fotografijama i faksimilima koji kao dokumenat upotpunjuju tekst. Izdala »Državna založba« Ljubljana, 1949, tiraž 1500 primeraka, 201 strana, cena?

Honore de Balzak: **Sjaj i bijeda kurtizana**, roman. S francuskog preveo i napomene priredio prof. Dane Smičiklas. Izdanje »Kulture«, Zagreb, latinicom, 1949, 603 strane cena 85.50 dinara.

Redakcioni odbor

Jovan Popović, Cedomir Minderović, Marijan Jurković, Ivan Potrč, Vjekoslav Kaleb, Isak Samokovlija, Janko Đonović, i Dmitar Mitrev

PRETPLATA ZA KNJIŽEVNE NOVINE
Za našu zemlju na 3 meseca 35 dinara, na 6 meseci 70 dinara i na godinu dana 140 dinara.

Za inostranstvo: na 3 meseca 50 dinara, na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara.

Rukopisi se ne vraćaju.

Broj čekovnog računa 101-9060378
Poštanski fah 617

Odgovorni urednik: Jovan Popović, Beograd, Francuska broj 7 — Štamparija »Borba« Beograd, Kardeljeva 21.